

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

12de Jaargang nr. 4

14 juli 1983

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg – Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

Neen, de oude Schelde is niet altijd oud geweest	186
Inventaire archéologique : De beiaard van Baudeloo	215
Roeisport aan de eer	219
Waarín men ook over 'Ghendt' spreekt	223
Onze Gentse keukenrubriek	227
Bibliografie	233
Vraag en antwoord	234
Gentse stadstrams en -bussen in de pers	235
Lezers schrijven	237

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever en beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent. Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

NEEN, DE OUDE SCHELDE IS NIET ALTIJD OUD GEWEEST

LIEDJE IN MINEUR

O wee ! O wee ! Wat heb ik u misdaan, misdreven,
Dat gij mij stondt zo wreed, genaadloos om het leven.
Ik was een levensblijde, dartelende vliet,
Bevruchtend beemd en bos. Een eed'ler vond men niet.
Ik droeg het schip dat d'heer Amandus Leiwaarts bracht.

Toch werd ik, keizerlijke stroom, verguisd, veracht.
Door wie ? Door u, gij fiere Strop, gij koene held !
De lieve Scheld' ontnaamt ge 't leven met geweld.
O Schand' ! O eeuw'ge schand
Voor 't Gentse Volk. Voor 't hele land.

Omtrent anderhalve eeuw geleden kon men met de hand op het hart plechtig verzekeren dat Gent '26 bewoonde eylandekens' telde (1) waarvan het grootste de Kuip genoemd werd.

Dat hun aantal, laten we zeggen in Artevelde's tijd, nog beduidend aanzienlijker geweest is — hoeveel Leie-armpjes kronkelden niet benoorden de Kuip ? — is voor niemand een geheim. Dat ze, die eilandjes, inmid- dels op een onvoorstelbare wijze slonken, te wijten aan de gewilde te- loorgang van ontelbare riviertjes, beken, sloten, grachten, vaarten, gaten, reien en wallen, is iets waaraan nauwelijks dient herinnerd te worden. Ik zou al die terechtgestelde watertjes, waarvan de meeste inderdaad zwart of heel zwart roet in het eten van menig Gentenaar gesmeten had- den, op een schoon rijtje kunnen plaatsen en achtereenvolgens van elk niet zijn water- maar zijn levensloop op papier kunnen zetten. Van de Houtlei en de Tichelrei; van de Rietgracht en de Waldam; van de Otto- en de Plotersgracht; van het Stekene Vaardeken en de Reep. In feite al- lemaal vaardekens die niet zelden door sentimentele artiesten op papier, op paneel of op doek piëteitsvol geportretteerd werden. Ik denk aan een Heins, een Bergmans, een Baertsoen.

Als het Oud Scheldeken in de zoëven voorgestelde lijst geen plaats toe- bedeed kreeg, gebeurde dit van mijnentwege met voorbedachten rade. Ik wil u namelijk gedurende het savoureren van een mokkaatje onder- houden over dat voor velen onder ons een volkomen onbekend gewor- den specifiek Gents waterloopje. Pardon w a t e r l o o p.

Ik denk niet dat het nodig is van naaldeken tot draadje uiteen te doen

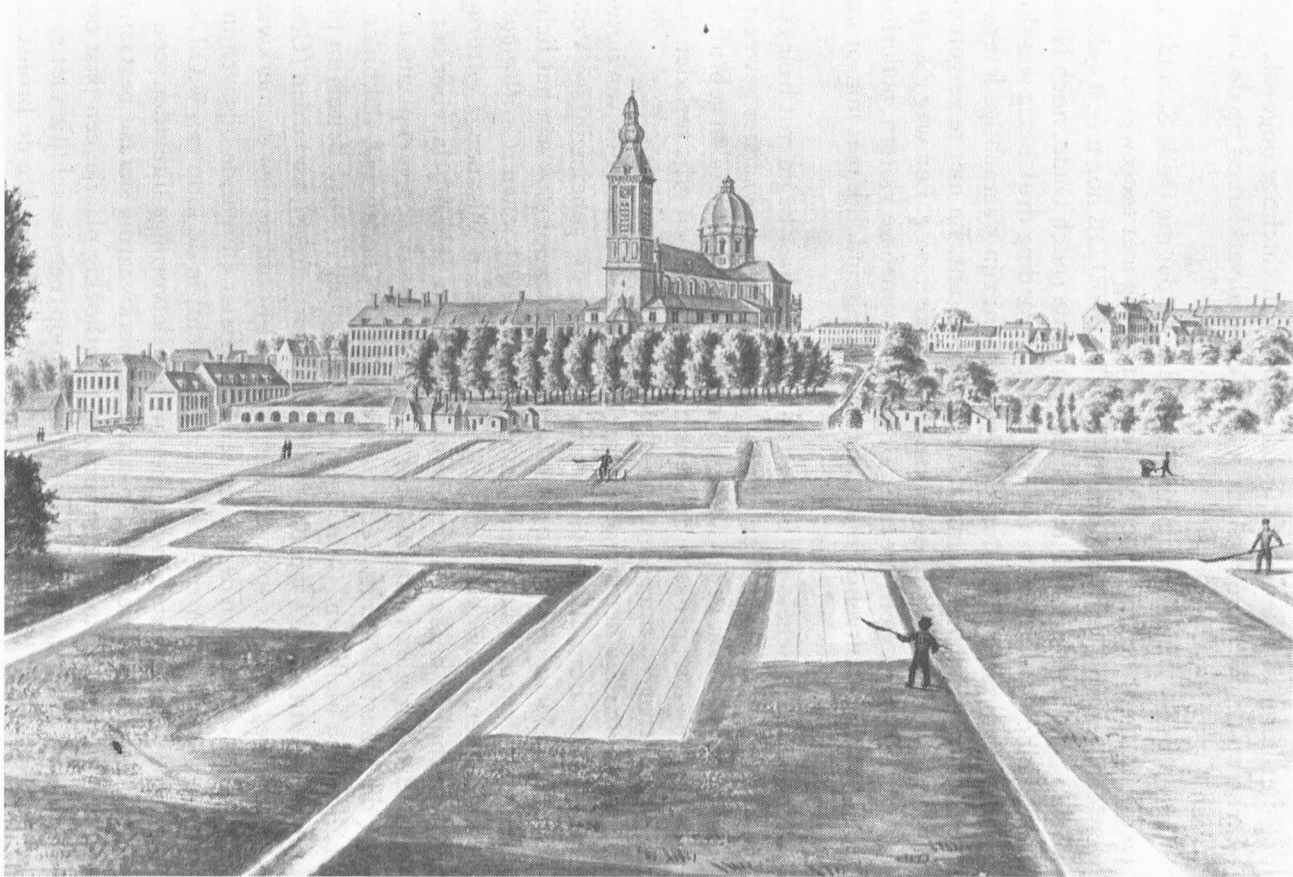
wat die OUDE SCHELDE per slot van rekening voor een ding geweest is. Wie over dat niet alleen OUD maar daarenboven VERDWENEN water nog niet horen spreken heeft, hoeft slechts een vluchtige oogopslag te werpen op de plattegronden die mijn verhaal al verklarend op de voet volgen.

Er is een tijd — of beter, zijn tijden — geweest dat die Oude Schelde het predikaat Oud nog niet toegewezen werd. Nog niet toegewezen kón worden : gewoonweg omdat de NIEUWE SCHELDE nog moest geboren worden. Bedoeld zijn hier de tijden waarop de (noch Oude, noch Nieuwe) Schelde van haar bron tot aan haar uitmonding druk bezig was door de (voorhistorische) Mens ontdekt te worden; zijn waarachtige levensader werd; en zijn voornaamste voedselproducent. En niet te vergeten zijn belangrijkste, vrijwel onvervangbare verkeersweg. Een weg die aanvankelijk bevaren werd met min of meer bestuurbare vloten, naderhand met kano's alias uitgeholde boomstammen, uiteindelijk met min of meer vakkundig gebouwde boten.

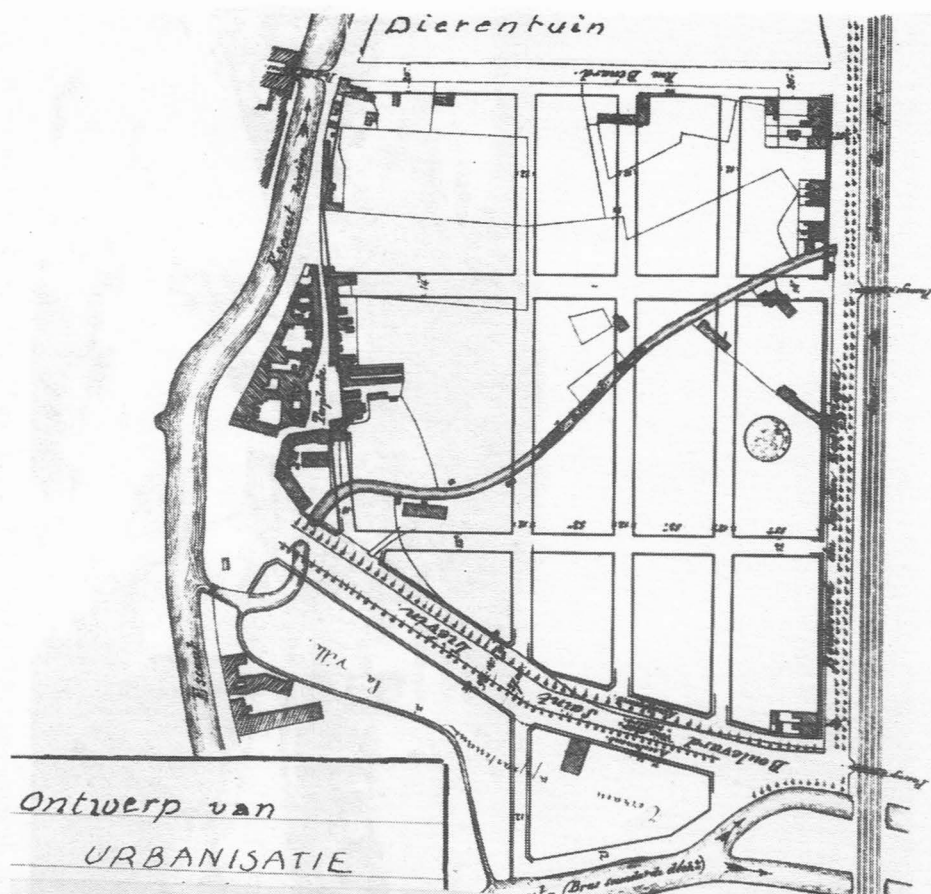
Bovendien is de Schelde — ik herhaal het : van haar begin- tot haar eindpunt — gedurende tientallen eeuwen de zorgvolste bewaarster geweest van de niet te tellen benen, hertshoornen, stenen en metalen gebruiksvoorwerpen en wapens die de Mens uit het donker en grijs verleden haar en haar bijrivieren onbewust en onbedoeld toevertrouwen. (2)

Het was vooral bij het uitvoeren van baggerwerken en het delven in turf-lagen dat een bont allerlei van artefacten, door die geheimzinnige Voorhistorische Mens ter plaatse achtergelaten, stuk voor stuk aan het licht kwamen : benen of hertshoornen vishaken of harpoenen (*Gentbrugge*), hertshoornen houwelen (*Ledeberg*), hertshoornen bijstelen (*Gentbrugge*), vuistbijlen, bijlhamers, messen, zaagmessen, schrabbers, voor het merendeel uit silex geslagen, grof of fijn aardewerk (op veel plaatsen).

Wat de Bronstijd betreft : een koperen vlakbijl (*Ledeberg*), vlakbijlen (*Ledeberg*), hielbijlen (*Gent*), geoorde vleugelbijl (*Gent*), beitels en pijlpunten (*Gentbrugge*), lanspunten (*Gent*, *Gentbrugge*), zwaarden (*Gent*, *Gentbrugge*), massa's spelden. Niet over het hoofd te zien de merkwaardige bronsvondst, een depot van een bronsgieter en niet de bijgaven in een vrouwegrav, te *Port-Arthur* (Farmanplein) in de loop van W.O.I. opgedolven : 2 holle armbanden met grote paletvormige uiteinden; een grote 12 windingen tellende spiraal; een merkwaardig sieraad bestaande uit 2 spiralen waartussen een versierd rechthoekig plaatje; een paar oorbelletjes; 2 kralen; een halfbolvormige knoop; een sierschijfje met centrale doorboring, 37 ringetjes. In 500-450 v. Chr. maakte de Bronstijd plaats voor de IJzertijd. Keltische volkstammen overmeesterden dank zij hun ijzeren wapens de bronzen of stenen wapens hanterende Bronstijdmens. We weten absoluut niets van de wijze waarop de laatstgenoem-

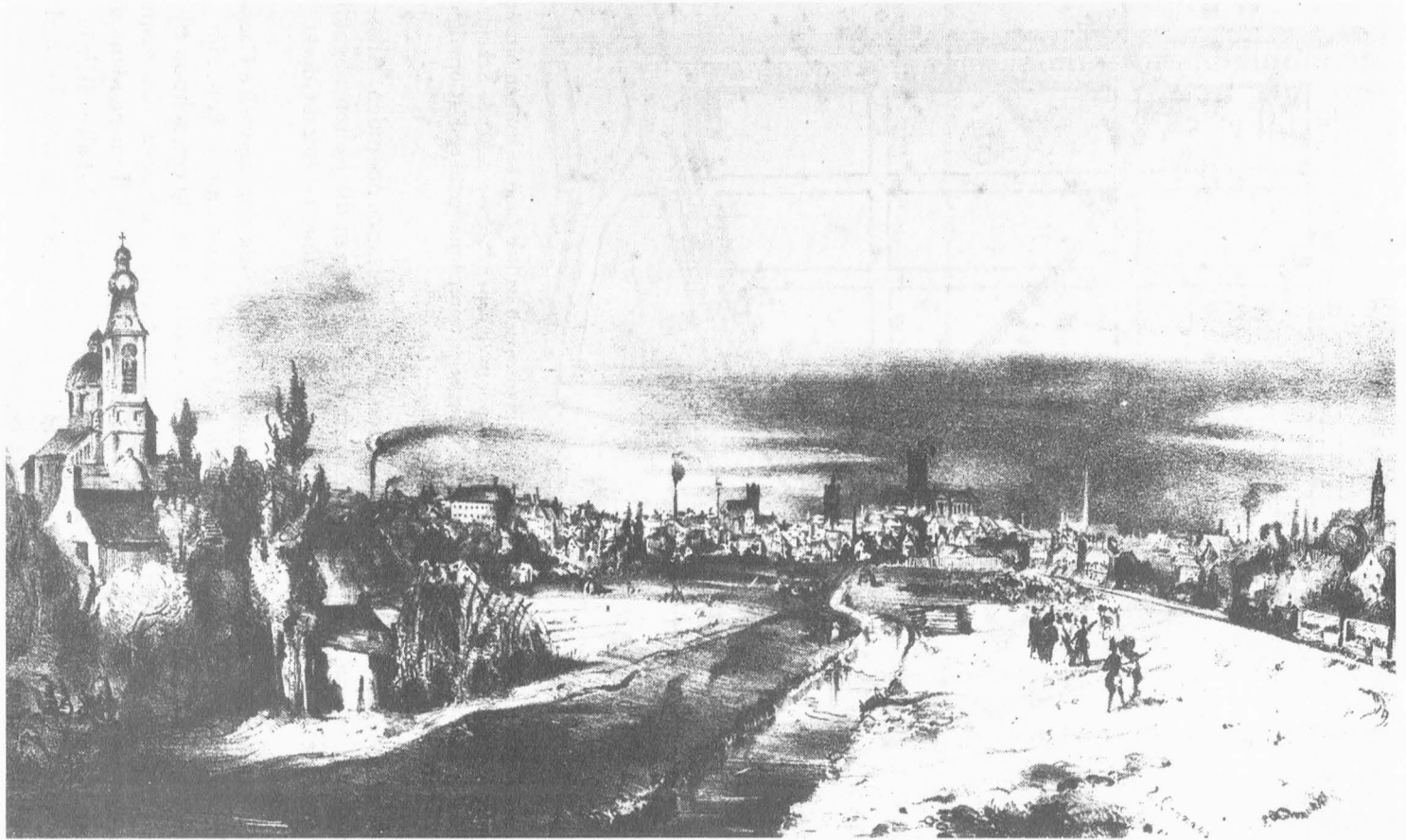
Afb. 1. Anonieme aquareel aanvang 19de eeuw voorstellende een deel van de Muinkmeersen herschappen in één groot bleekveld. (Copyright Stadsarchief)

Afb. 2. Aldus zou een gedeelte van de Muinkmeersen en het Zand er kunnen uitzien hebben. Let op de 2 passages die over de spoorweg liepen; ook op de Oude Scheldebrug (Oude Molenaersbrug). De andere bruggetjes werden niet getekend. (Copyright Stadsarchief)

de de rivieren en de door hen bewoonde agglomeraties noemden. Alleszins 2 riviernamen en één plaatsnaam danken we aan die Kelten : Scaldis (Schelde), Lewia (Leie) en de plaats waar beide samenvloeiden *Ganda* (Gent).

Ook de namen van die Keltische stammen, namelijk degene welke Caesar bij zijn 'bezoek' aan onze gewesten aantrof, bestreed en overwon, zijn ons bekend. Reeds op de lagere school leerden we ze op een schoon rijtje te zetten : de Atuatici, de Eburones, de Morini, de Nervii. Men neemt aan dat het Leie- en Scheldegebied bewoond geweest is door de Menapii. Al die verschillende volksstammen zal men (gemakkelijkshalve) Belgae (Oude Belgen) noemen en de verschillende tongvallen (gemakkelijkshalve) met één naam aanduiden : het Belgisch.

Afb. 3. Oud Scheldeke in het jaar van de Inhuuldiging van de spoorweg (1837). Links de huizengroep bij de Oude Molenaersstraet. (Copyright Stadsarchief)

Afb. 4. Oud Scheldeke vóór de aanleg van de Tentoonstellingslaan; met blekerij(en). (Copyright Stadsarchief)

Spijts de Romeinen minder belangstelling betoonden voor de waterwegen zou het niet lang duren of aan de Scheldeboorden ontstonden twee van de oudste steden van Oud België : Camaracum (Cambrai = Kamerijk) en Tornacum (Tournai = Doorni(ij)k), twee plaatsen die als het ware voorbestemd waren om centra te worden van kleine door de Franken gestichte rijkjes en weldra zetels van een aartsbisdom en een bisdom.

Apropos van die Franken.

Nauwelijks hadden onze (Keltische) Leie- en Scheldebewoners de tijd gehad om zich (een beetje) te laten romaniseren en aldus Gallo-Romeinen te worden en meteen een verre echo op te vangen van wat ijverige predikers van het Ware Geloof hadden proberen te verkondigen of ze (die bewoners) werden in het begin van de 5de eeuw door de wildste en onstuimigste aller Germaanse volksstammen overvallen, onderworpen en overheerst. Met name door de (Salische) Franken, die hun eigen gewoonten, wetten, taal, en een verzameling helden, goden en halfgoden aan het overmeesterd volk feestelijk opdrongen. In een woord, de germaniseerden werden gegermaniseerd met, zoals we zoëven aanstipten, de gevolgen vandien.

Als 'pagus' maakte het aloude Ganda deel uit van het Frankenrijk; werd zogenaamd bestuurd door een door de koning aangestelde ambtenaar, die in de eerste plaats een krijgsman zal geweest zijn : de *graaf*. Hij (de pagus) behoorde (althans op papier) tot het bisdom Noyon-Doornik. Op zekere dag vond een van die bisschoppen, *Achardus*, dat het hoog tijd werd het Land (pagus) van Waas te kerstenen. Gesteund door de koning (Dagobert I) zag hij uit naar iemand die tegen die taak opgewassen was. Zijn keuze viel op een monnik uit Aquitanië : *Amandus*.

Het was in 630 dat deze met zijn opdracht van wal stak. Hij wist dat hij de Pagus Wasiae, zijn doel, niet kon bereiken zonder de Pagus Gandae aan te doen. Ook dat zijn te behandelen cliënteel 'gevangen zat in de netten van de duivel, dat het bovendien bomen en palen vereerde, tempels bezocht en allerlei zaken verafgoodde'.

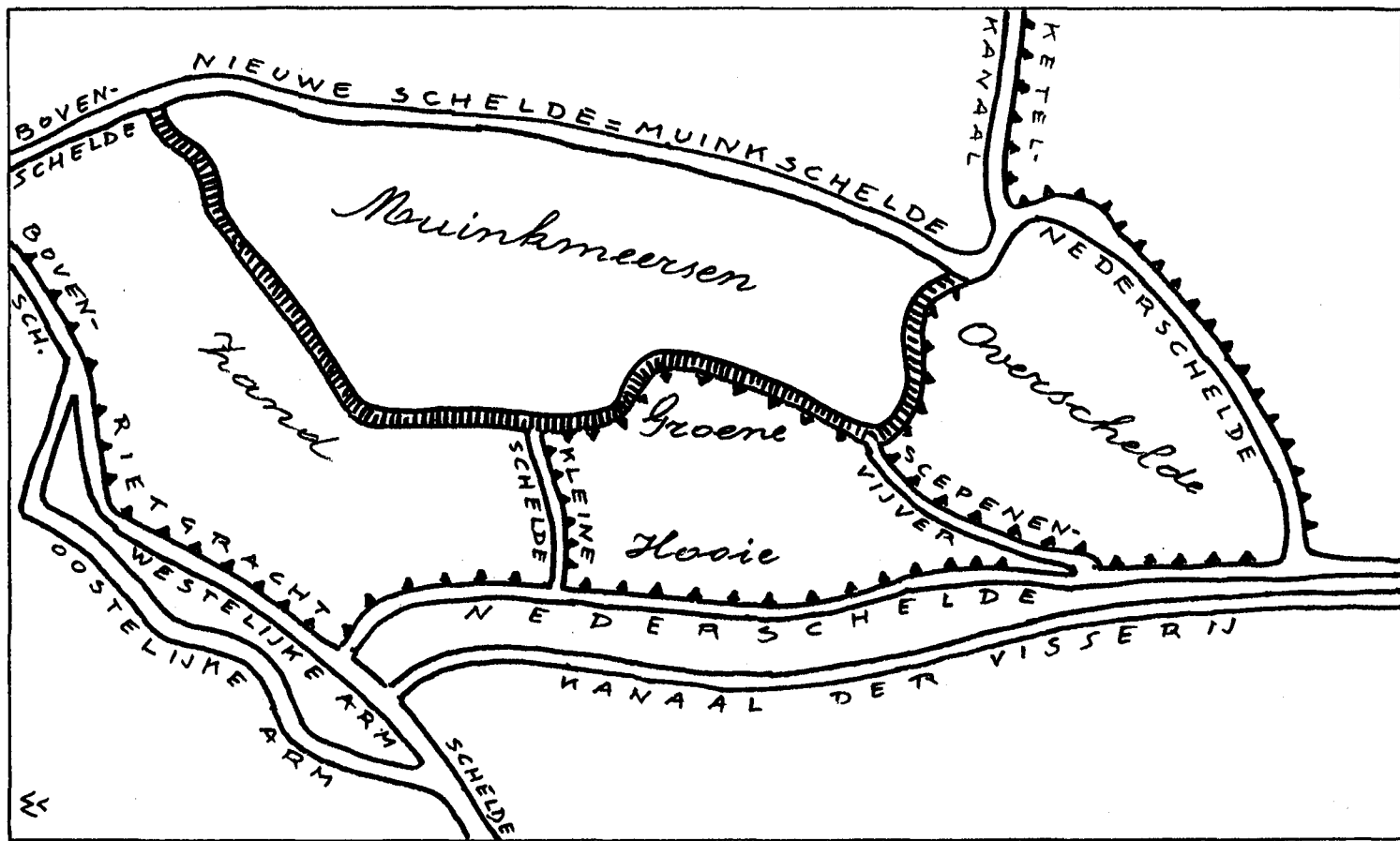
Spijts de geschreven aanbevelingen – lees bevelen – inzake het toedienen van het doopsel, die Amandus van de koning meegekregen had, werd de goede man op een verre van aanmoedigende en hoopgevende manier verwelkomd. Beledigingen en verwensingen kreeg hij meer dan genoeg naar het hoofd geslingerd. Hoe dikwijls bezorgden vrouwen en kinderen hem geen pak slaag; hoe dikwijls gooide men hem niet hals over kop in de Schelde. De enkele 'broeders' die hem op zijn onfortuinlijke tocht vergezeld hadden, Amandus' lot niet wensende te delen, lieten hem de een na de ander in de steek, zodat hij wel verplicht werd op zijn beurt het hazepad te kiezen. Jaren nadien kwam hij terug, doch deze keer begeleid, of beter beschermd, door een troepenmacht en voorzien

van een dikke geldbeurs zilveren penningen 'Met dit geld', vertelt ons de Vita Amandi, 'kocht hij gevangen en slaven vrij die hij doopte en waarvan hij zijn eerste volgelingen maakte. Een door hem verwekt mirakel (het uit de dood opwekken van een gehangene) deed de rest : de afgoden werden afgezworen en iedereen bekeerde zich tot het Ware Ge-loof'.

Wat volgde is voldoende bekend : te Ganda deed hij het heidens heiligdom de plaats ruimen voor een kerk en een klooster, beide aan zijn lievelingsheilige Petrus gewijd. Later zou op de top van de Blandinusheuvel een tweede klooster, eveneens aan Sint-Pieter gewijd, opgericht worden. Dat het Ganda-klooster als eerste aan de beurt kwam, lijkt ons tamelijk vanzelfsprekend. Die prioriteit dankte het in de eerste plaats aan zijn voordelige ligging : het blikte op de Schelde via dewelke Amandus de plek bereikt had. Blandinium daarentegen was te ver afgelegen van de waterweg en wegens zijn bosrijke omgeving (Groot- en Klein Eekhout) minder bevolkt dan Ganda.

Met dat al hebben we nog steeds geen OUDE SCHELDE op onze wandeltocht tegengekomen. Even geduld, Schelde-vriend, die kennismaking ligt in het nabije verschieft. Doch, let wel, een andere, zo opzienbarende als geruchtmakende, zal vooreerst, na bijna twee eeuwen na Amandus' avontuur, aan de beurt komen. Een kennismaking ? Ja, maar ook alweer een avontuur.

Inderdaad. Dame Schelde zal nu zoals voorheen, van elke gelegenheid gebruik maken om van zich te laten spreken. Et pour cause. Toen tijdens de laatste jaren van Karel de Grote's regering ontelbare zwermen zeero-vende Noormannen zich maar al te driest kwamen opdringen — zelfs het Nauw van Kales (Calais) begonnen ze onveilig te maken — beval de keizer de kustverdediging met alle middelen op te drijven. De vermaarde maar verlaten Romeinse vuurtoren van Bonen (Boulogne) zou opnieuw in gebruik dienen genomen te worden en al de havens die daartoe geschikt waren, zouden dienen mee te helpen aan de bouw van een vloot waarmee Karel hoopte de woeste vijand het hoofd te kunnen bieden. Ganda, wiens aan de Leie- en de Scheldeoevers gelegen werven blijkbaar op een zekere bekendheid boogden, kreeg dan ook het bevel met man en macht aan die bouw mee te werken. Het was om met eigen ogen te komen zien of en hoe de werken vorderden, dat hij in 811 een bezoek kwam brengen aan Ganda's omgeving, inkluis waterwegen, zoals dat trouwens in de Annales regni Francorum te lezen staat. U ziet van hier wat voor een wereldschokkende gebeurtenis zo'n keizerlijke wandeling voor de bewoners van de twee abdijen en voor de algehele bevolking van Ganda moet geweest zijn. (Karels voorzorgen hebben helaas niet veel aarde aan de dijk gebracht, want na zijn dood zullen de agglomeratie en

Plattegrond I. Schets van Oude Schelde en omgeving : enkele waterlopen en hun versterking.

natuurlijk de twee kloosters ten prooi vallen van het heidens geweld en zullen Leie en Schelde jaren lang de spookachtige Noorse snekken te verdragen hebben, figuurlijk en letterlijk gesproken).

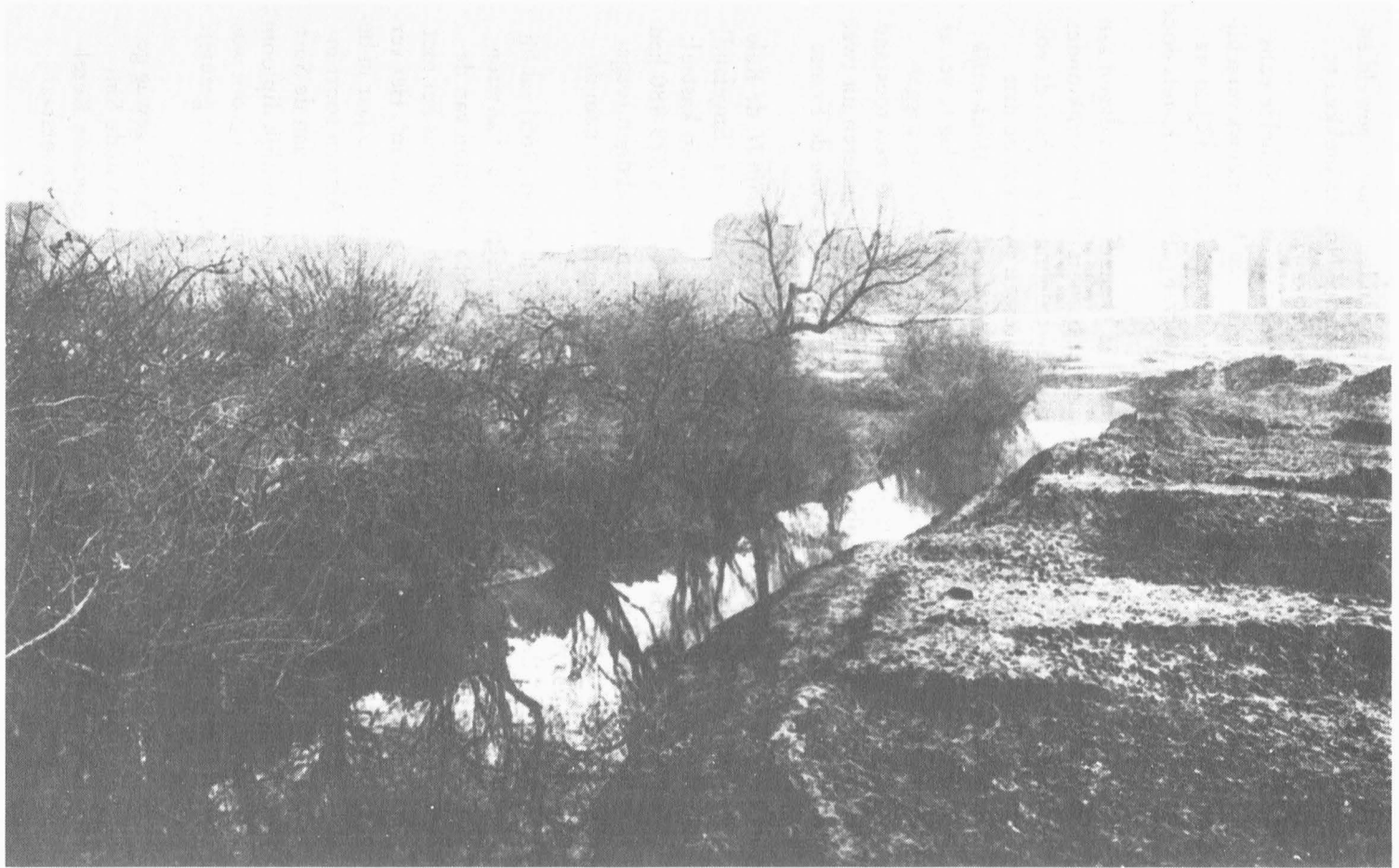
Doch zover zijn we evenwel nog niet. Vooreerst moet de Schelde eens en voor goed om zo te zeggen op de voorpagina van het nieuws verschijnen. Die ontegensprekelijk relevante gebeurtenis had plaats 32 jaar na Karels bezoek aan Ganda's scheepstimmerwerven; 29 jaar na Karels dood. Namelijk in 843.

In augustus van dat jaar speelden Karels drie kleinzonen – na dagen aan een stuk geruzied te hebben – het klaar het onmetelijk keizerrijk onder elkaar te verdelen. En wat raadt U ? Bij die verdeling zou vrijwel de volledige loop van de Schelde tot grens dienen tussen twee van de drie nieuwbakken rijken : *West-Francië* van Koning Karel II en *Middenrijk* van keizer Lotharius I. (Oost-Francië van koning Lodewijk lag te ver af om ons te kunnen interesseren). Dientengevolge lag om zo te zeggen *heel het tegenwoordig Gents grondgebied* in West-Francië, een toestand die later voor gevolg zal hebben dat het Graafschap Vlaanderen uit twee diverse territoria zal bestaan : Kroonvlaanderen als leen van de Franse koning en Rijksvlaanderen als leen van het Duitse Rijk.

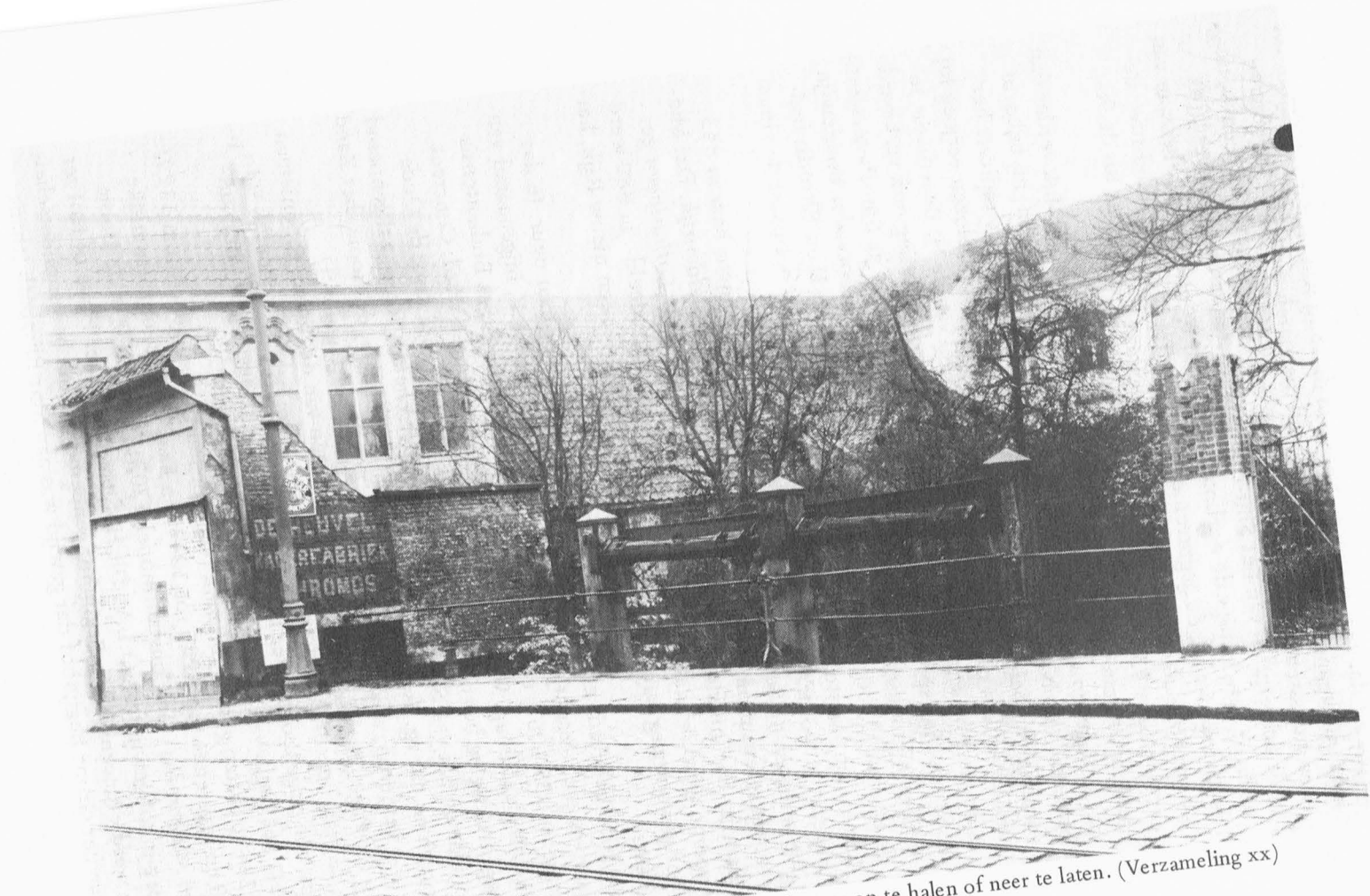
In 918 overleed de tweede graaf van Vlaanderen *Boudewijn II*, de Kale. Zijn weduwe Elfrudis, een dochter van de koning van Essex (Engeland) schenkt aan de Sint-Pietersabdij drie goederen, inkluis kerk en kasteel, gelegen in haar vaderland. Waarom ze zo vrijgevig was ? In 879-880 had haar man, Boudewijn, zich de bezittingen van meerdere abdijen toegeëigend om ze te verdelen onder de dapperste krijgers die met hem de Noormannen bevochten hadden.

Zoon *Arnulf I*, de Oude, volgt zijn vader op. Na zijn dood (965) zal hij 'de Grote' genoemd worden. Groot was hij niet alleen in het hanteren van de wapens, het schenken van relikwieën en het restitueren van de bezittingen die zijn vader en hij zelf hadden ingepalmd, hij was het niet minder in het intrigeren en het aanzetten tot verraad en moord. Het vergoeden van het bedreven kwaad gebeurde in etapes die wel 25 jaar in beslag namen, ja, dat zelfs voortgezet werd na zijn dood. Als een soort inventaris verleende hij in 949 – vroeger nam men aan 941 – aan de *Sint-Pietersabdij* 'een oorkonde die de allure had van een koninklijk diploma'. (3) Inderdaad hechtte onze markgraaf aan het perkament een groot waszen zegel waarop hij voorgesteld staat als een Romeinse keizer : gezeten op een troon met in de handen een zwaard en een wereldbol.

In de akte, die bewaard wordt in het Rijksarchief, wordt o.a. gewag gemaakt van de grens die op dat ogenblik (949) het Portus van de Sint-Pietersabdij scheidde : de op de kosten van het Portus gegraven Ketelvaart. Wat de Schelde betreft (de latere Oude Schelde welteverstaan)

Afb. 5. Oud Scheldeke (voorbij de spoorweg ?). (Copyright Stadsarchief)

Afb. 6. Lange Violettenstraat met overblijfsel van de sluis : windas om schotten op te halen of neer te laten. (Verzameling xx)

weten we dat ze een andere grens van de abdij was en dat zal blijven tot haar ondergang. Tussen haakjes : aan die Ketelvaart-grens herinneren twee grensstenen die ingemetseld zijn in a/ de voorgevel van een woning, b/ de achtergevel van het Sint-Barbaraklooster aan de Ketelvest. (4) Wellicht terecht rept de oorkonde met geen woord over het bestaan van de *Muinkschelde*, de gegraven coupure die Ter Platen verbindt met de Kuiperskaai alhoewel aangenomen wordt dat ze dagtekent uit de 9de eeuw. Vóór 843 ? Nà 843 ? Vraagtekens.

Arnulfs bemoeiingen met de Sint-Pietersabdij reikte eigenlijk verder dan het teruggeven van de afgenomen goederen en bezittingen ; hij belaste bovendien de Naamse monnik Gerard van Brogne met de radicale hervorming van beide Gentse abdijen : zonder blikken of blozen verjoeg hij de kanunniken die weigerden zich aan de regel van de H. Benedictus te onderwerpen. Evenwel worden zijn handeling en houding ook verklaard door een uitgesproken sentimentale beweegreden : in de Sint-Pietersabdij werden niet alleen het hart en de ingewanden van grootvader Boudewijn de IJzeren (5) begraven, ook zijn ouders, Boudewijn II en Elfrudis hadden er hun laatste rustplaats gekregen. Zijn wens was het naast de zijnen bijgezet te worden. Wat vanzelfsprekend gebeurde.

We verlieten de Schelde toen de politiek van het moment haar in 843 tot rijksgrens promoveerde tussen *West-Francië* en *Middenrijk*. Dat Middenrijk dat inmiddels (855) naar koning Lotharius II *Lotharingen* genoemd werd, was als dusdanig geen lang leven toebedeeld : in 880 werd het gewoonweg samengevoegd met Oost-Francië tot een nieuw Rijk, het *Duitse*.

In 1056 gebeurde er iets heel belangrijks. Juist voor haar deur. In dat jaar voegde – zachtjes uitgedrukt – graaf *Boudewijn V*, bijgenaamd van Rijsel (1035-1067) een aanzienlijk gedeelte van de Pagus Brabantensis bij zijn graafschap. Waarmee Rijksvlaanderen geboren werd. Concreet uitgedrukt ging het om het langgerekt gebied begrensd door de Oude Schelde en het vak Schelde dat weldra *Nederschelde* (Reep) zal genoemd worden en dat zg. kwartieren behelsde : Overschelde, de Hooie, het Zand en wat verderop, zuidwaarts, gelegen was. (zie plattegrond I)

Aan die Pagus Brabantensis herinnert ons een van de oudste toponiemen van de stad : de *Brabantdam*, die, zoals de naam het overduidelijk verklapt, een opgehoogde weg is lopende door de (laaggelegen) Brabantstreek, het begin van de weg die naar Brussel voert.

In 1234 stichtten *gravin Johanna* (van Constantinopel/geboren in 1199/1200 en regerende van 1205 tot 1244) en haar jongere, onfortuinlijke zuster *Margaretha* (van Constantinopel/1202; 1244; 1280) in de Hooie een begijnhof gewijd aan O.L.V. Dit Hof van O.L.V. ter Hoye of Hof ter Hoye werd eveneens Klein Begijnhof genoemd; dit om het te onderscheiden van het Groot Begijnhof dat gewijd was aan Sint-Elisabeth (thans

Oud Begijnhof). Oye, Hoie, Oye, Hooie betekent 'vruchtbaar alluviaal land gelegen aan een waterloop' (6) en staat niet in verband met hooi = gedroogd gras.

Enkele jaren daarop ontmoeten we dezelfde gravin in *Overschelde*, waar ze aan dit 'klein voorstadje' van de 'grote stad' vrijwel dezelfde rechten verleent waarover de 'grote stad' sedert het laatste derde van de 12de eeuw prat ging, namelijk het recht een eigen Schepenbank te onderhouden (1241). Geen wonder dat beide, stad en 'voorstadje' zich hoe langer hoe meer naar elkaar voelden aangetrokken. Op 20 juni 1254 verkochten gravin *Margaretha* en haar zoon *Gwijde* (van Dampierre) meerdere grafelijke domeinen, waaronder de zoëven genoemde 'kwartieren' aan de Gentenaars. Voor geen peulschil, dat spreekt vanzelf. Trouwens kon *Margaretha*, die in uitzichtloze oorlogen verwickeld was, die zilveren ruiters en adelaars best gebruiken.

Die aanwinst verplichtte Gent zijn defensiestelsel te herzien. Inderdaad werden de versterkingen van de Nederschelde, inkluis de Braempoort, overtoellig, om niet te zeggen hinderlijk. Dus voorzag men de zuidelijke grens van *Overschelde* van een gracht die gevoed moest worden door de wateren van de oostelijk gelegen Nederschelde. Dichtbij de samenvloeiing van gracht en Nederschelde bouwde men een brug, verdedigd door een kleine poort : de *Koepoort*, (Plgr. III KO) aldus genaamd naar de koeien die via die brug naar en van de Hooie geleid werden. Het vaartje kreeg evenwel niet de naam van Gracht, maar wel van *Vijver* wegens het feit dat die 'ingesloten' was, dus geen uitweg bood naar een ander water. *Schepenenvijver*.

Aan het uiteinde ervan, niet ver van de Braempoort, verrees een grotere, veeleer massieve poort : de Steen- of Hooiepoort, aldus genaamd wegens haar toegang tot de Hooie.

Pas in 1434 besloot men de *Schepenenvijver* door middel van een onder het wegdek van de Brabantdam uitgegraven 'conduite twee ende eenen halven voet weyt' met de Oude Schelde te verbinden. Met dezen verstande dat van het niveauverschil van het op die manier ontstane 'gat' of wattering gebruik gemaakt werd om een slijpmolen in werking te stellen. (7) In 1589 zetten de E. Paters Capucienen zich in Gent neer. Als 'huis' kregen ze van het Gentse Magistraat het Godshuis van de Volders alsmede de kapel toegewijd aan Sint-Kristoffel, beide gebouwen gelegen aan de Brabantdam. (1590) Opgelet : In 1796 zullen de Fransen de Paters uit hun klooster verdrijven ten voordele van de Calvinisten die de kapel zullen herscheppen tot hun protestantse tempel, de zg. Geuzentempel.

In 1622 kregen de volders de toestemming nabij het klooster een volmolen te bouwen. Voor het gebruik dat ze van het Capucijns Vijverwater maakten 'vermogen te spoelen alle haerlieden laeckenen in sekeren wa-

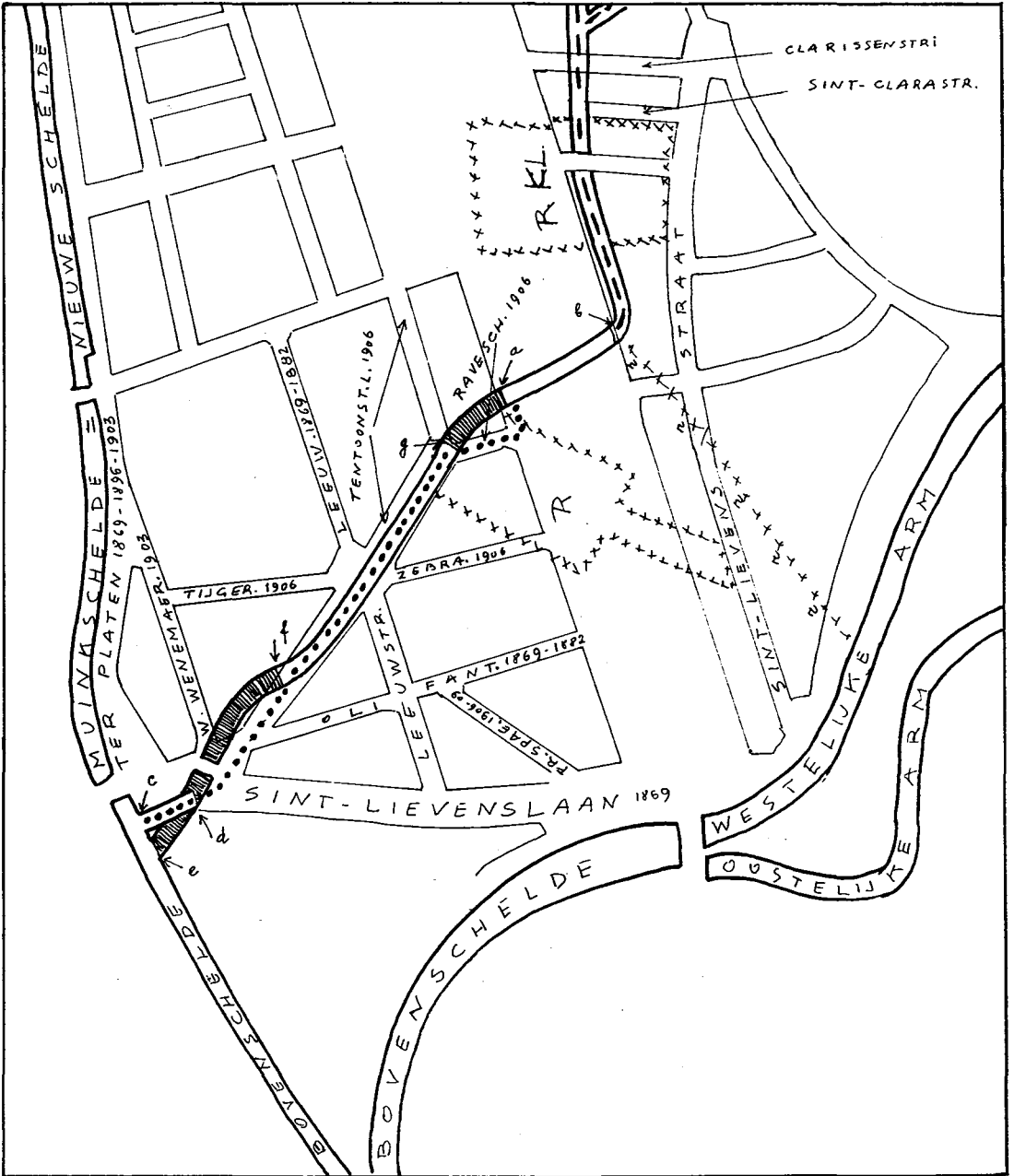
Afb. 7. Oud Scheldeke bij het Rapestraatje (thans Karel Antheunisstraat) Links kant Lange Violettenstraat; rechts kant Muinkmeersen. (Verzameling xx)

tercom' verbonden ze zich voor de Paters jaarlijks 16 stukken laken en 4 stukken serge gratis te spoelen. Van de andere kant had het klooster ook al verplichtingen jegens de Stad, namelijk wat het door de Capucienen verbruikte water (van de Oude Schelde) betreft. Doch op dat detail komen we verderop beslist terug.

Vanaf 1632 vereerde men de Schepenenvijver met een nieuwe naam : Capucienenvaardeken = rivière des Capucins. Aldus is het blijven heten tot 1839-1841 toen het opgevuld werd. Of beter herschapen in een vulgaire riool. Een volle eeuw had Gent nodig om zich de aloude Schepenenvijver te herinneren : in 1942 gaf men zijn naam aan het Statiestraatje. In dezelfde tijd trok men ter gelegenheid van de aanleg van de Keizer Karelstraat een straat dwarsdoor het Capucienenklooster : de Capucienstraat (thans Sint-Kristoffelstraat. U zult wel begrijpen waarom). Als de Diericx (8) mogen geloven maakten ook de Hooie en 't Zand deel uit van het door gravin Margarethe aan de stad afgestane gebied. Dat gebied zou dan uit drie 'kwartieren' bestaan hebben waarvan Overschelde het eerste en voornaamste genoemd werd. En, zoals we zagen, als eerste versterkt werd.

Het lag voor de hand dat de dag moest aanbreken waarop het tweede 'kwartier', de Hooie, op zijn beurt van degelijke defensiemiddelen zou voorzien worden. Die belangrijke gebeurtenis greep plaats rond 1325. Wat zeggen wil dat de vesting Schepenenvijver zuidwaarts opgeschoven werd naar een nieuw gegraven gracht, die evenals de Schepenenvijver een directe verbinding teweegbracht tussen de Oude Schelde en de Nederschelde. En weldra *Klein Scheldeke* gedoopt.

Met die verplaatsing schoven natuurlijk de versterkingen mee op. De Oude Schelde zowel als de Nederschelde zagen vanaf de Schepenenvijver tot het Klein Scheldeken aan hun oevers hoge palissaden, dito muren en machtige hoektorens verrijzen. Het Klein Scheldeken begiftigde men maar liefst met twee poorten : de *Windgatenpoort* (later Vijfwindgaten (poort) die de Lange Violettenstraat overspande en de *Waterpoort* wier taak het was de nabijgelegen sluis onder haar hoede te nemen. Die sluis was niet alleen een noodzakelijk, maar tevens een allernuttigst ding, want evenals de Schepenenvijver had het Klein Scheldeke met een noemenswaard verval te worstelen : hoger peil kant Oude Schelde, lager peil kant Nederschelde. Geen wonder dat men dat verval benutte om ter plaatse molens te installeren. In 1352 een kleine molen om eikebast te malen. Die mocht uitsluitend door de Leertouwersgilde bediend worden. Later kwam er nog een moutmolen bij. Tenslotte zal in 1551 een derde molen de bestaande komen vervoegen, een volmolen die in 1562 stadseigendom werd en sedertdien 'Stads grooten vol-meulen' genoemd werd. De vesten van beide Schelden waren het reeds lang gaan zeggen toen die van het

Plattegrond II. Zuidelijk gedeelte van het Oud Schelde a/ wit gelaten = overwelling; b/ gearceerd = opvulling; c/ stippels of streepjes = riolering
 r met kruisjes = Heerlijkheid van Raveschoot
 R met kruisjes = Hof van Raveschoot
 R KL = klooster Rijke Klaren + boomgaard + moestuin.

Klein Scheldeke nog parmantig stonden te pralen. Op menige oude plattegrond herkennen we ze zonder ons zeer te doen : op die van *Braun-Hogenberg* (1576); op die in de *Flandria Illustrata* (1641, blz. 82-83); op die van *Blaeu* (1649); de muren zowel als de hoek- en andere torens. Van een van die torens is – wat een geluk ! – een ruïne, ruim 7 m hoog en 2 m dik metselwerk hebbend, in het Klein Begijnhof bewaard gebleven; een ‘Tur bachten den Beginen ten Windgaten’.

Het zou nog enkele jaren duren vooraleer Gent eraan dacht het derde ‘kwartier’, ‘tsant’ in staat van defensie te stellen. Dat Zand was een laag zandplateau, niet te vergelijken met de vruchtbare, Groene Hooie. Nogmaals, voor de derde keer, kregen de twee Schelden een directe verbinding : de Riet- of Rijtgracht geheten, de verre voorloopster van de huidige Westelijke Schelde-arm.

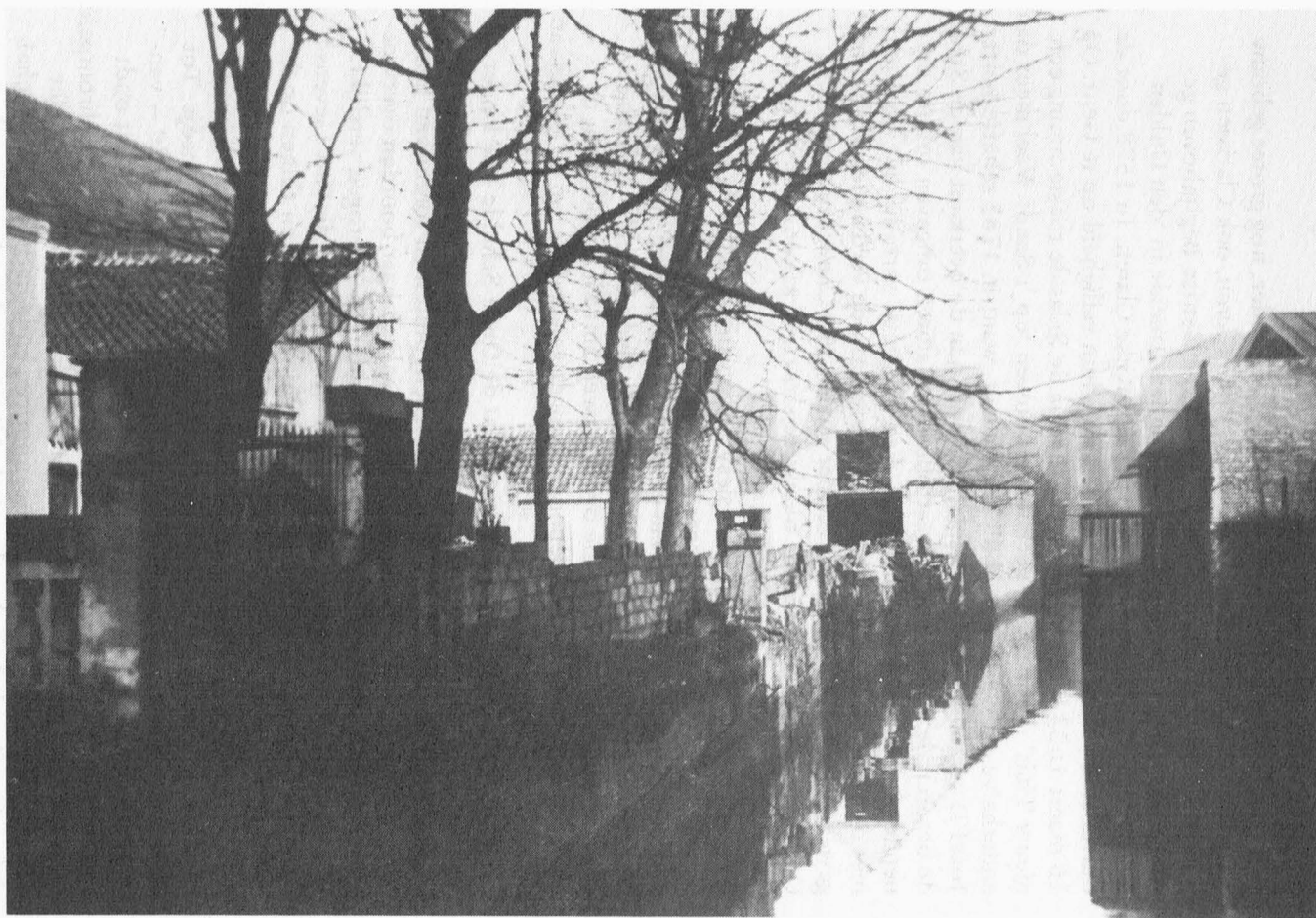
Merkwaardig genoeg had het graafwerk plaats gedurende een periode die maar al te zeer gekenmerkt werd door een felle sociale onrust, de jaren 1378-1384 : 2 september 1380 : graaf Lodewijk van Male belegert het rebellerende Gent; 3 mei 1382 : de Gentenaars verslaan de graafgezinde Bruggelingen op het Beverhoutsveld; 27 november 1382 : de graaf verslaat Filips van Artevelde en de zijnen te Westrozebeke.

De Rietgracht voorzag men niet alleen van vesten (Keizersvest ! Sint-Lievensvest) hij kreeg bovendien 2 statige poorten (1409) : de *Keizerpoort*, natuurlijk met ophaalbrug, ten gerieve van de Keizerstrate thans Brusselsepoortstraat, en de *Sint-Lievenspoort*, ook met ophaalbrug, ten gerieve van de Sint-Lievensstrate, thans Sint-Lievenspoortstraat.

Een aanzienlijk gedeelte van 't Zand was ingenomen door de *Heerlijkheid van Ravescot*, een leen afhankelijk van het Leenhof van Dendermonde. Het goed leunde aan tegen de Oude Schelde en was voor de rest veilig omgeven door brede sloten. De toegang bevond zich aan de Sint-Lievenstrate. Volgens Diericx (9) zou de Heerlijkheid oorspronkelijk toebehoord hebben aan een genaamde *Vander Hoyen* (natuurlijk afkomstig uit de Hooie). Een van de volgende Heren, Hendrik de Gruutere, zou ze in 1345 – het jaar van Van Artevelde's dood – verkocht hebben aan *Simon van Ravescot*. Sanderus (*Verheerlykt Vlaandre*, 1735) sprekende over het goed schrijft : ‘De Heerlykheid van Raveschot bestaat in een Huis, 't welk voornamelyk des Zomers een zeer fraaie uitzicht heeft over eenige Tuinen, Boomgaarden, Beemden’. Verder vernemen we dat het Hof door overerving in het bezit kwam van een *Borluut*, vervolgens van meerdere *Trieste* en van de familie *d'Haene de Steenhuyze*. Ten slotte kwam het kasteeltje in het bezit van een zekere Maes die het in het begin van de eeuw liet slopen. Wat er van de gehistorieerde stijlvolle schoorsteenmantels, die men wist te redden, geworden is kan ik niet zeggen. Van dat stukje feodaal Gentse geschiedenis willen

Afb. 8. Oud Scheldeke (voorgrond) en Klein Scheldeke; op de achtergrond (niet zichtbaar) wat van de Windgaten overbleef.
(Verzameling xx)

Afb. 9. Klein Scheldeke gezien vanaf de Windgaten : richting Nederschelde. (Verzameling xx)

we geen afscheid nemen zonder te herinneren aan de al te weinig bekende sage van het *Raveschoots wapenschild*. Een naieve, pittoreske sage die we als bijlage ten beste geven.

Een eind benoorden de Heerlijkheid trekt een ander, nog groter gebouw onze aandacht. Het is de Abdij van de *Rijke Claren*, ook Clarissen genoemd. In hetzelfde jaar (1234) dat de twee Gentse Begijnhoven gesticht werden stichtte het echtpaar Vanden Ameide in 'den Gulden Meersch' te Gentbrugge een klooster van Rijke Claren. In 1578 door de Calvinisten verdreven, zochten de zusters hun veiligheid op te Gent. Op 16 maart 1623 kreeg hun abdis Catharina de Salas de toestemming een nieuw 'Huis' met kerk en kerkhof te bouwen 'up 't Sand'. Veel meer dan anderhalve eeuw hield de abdij het niet uit, want in 1783 schafte keizer Jozef II ze zonder veel rechtsplegingen af. Aan de overkant van de Schelde bezaten de zusters een uitgestrekte door sloten omgeven ruimte dienende als boomgaard en moestuin. Een bruggetje verbond het klooster met de tuin. Twee straatnamen herinneren aan de verdwenen abdij : het gewezen waterstraatje (thans zonder einde) *Sint-Clarastraat* (vroeger Oude Rijkeklarenstraat en de nieuwere straat, *Clarissenstraat* (vroeger Rijkeklarenstraat).

Nog een woordje over het defensiesysteem van het Zand. Wat de Oude Schelde betreft werd ze dit keer buiten spel gelaten. Haar van vesten voorzien zou trouwens geen zin gehad hebben, aangezien de nieuwgeschapen verdedigingslijn verder liep dan de Oude Schelde. Inderdaad sloot ze aan aan de vesting die over de twee Sint-Pieterspoorten, de Heuverpoort en de Petercellepoort eindigde aan de Leie, op de plaats van de huidige Palfijnbrug.

De Rietgracht was er de oorzaak van dat de Oude Schelde hoe langer hoe meer van haar pluimen liet. In een woord een quantité négligeable werd. Stuk voor stuk zag ze haar palissaden, muren en torens van haar oever opkramen. Hoe langer hoe meer geraakten haar boorden overwoerd door een dichte wildgroei en haar bedding zienderogen verslijkt. Wel werden, na verloop van veel tijd, de inwoners van de Sint-Lievensstrate en de Lange Violettenstrate, wier ruime koeren en tuinen op de Schelde uitgaven, verplicht de verwaarloosde waterloop op tijd en wijle een beurt te geven. Dat wil zeggen hem te ontlasten van verstikkende modderlagen en ander in de rivier terechtgekomen vreemd goedje. Tot dat baggeren waren derhalve ook de Capucienen – o.a. in 1620 – vanwege de Overheid aangemaand. Hun werd namelijk bevolen 'het oudt Scheldeken – U ziet het, de Schelde is inmiddels een ineengeschrompeld SchelDEKEN geworden – van de torre an de Vyfwyntgaeten Nederwaerts, tot an den trap van de Steenpoorte, ende dat tzelve audt Scheldeken is makende het gheschut (scheiding) tusschen de voorzeide Stede

van Ghendt ende heerlykhede ende jurisdictie van Sente Pieters' (10) te ruimen. Men moest daarbij in acht nemen dat de waterloop zijn breedte van 7,5 m behield. Of de verordeningen uitgaande van de stad bij manier van spreken veel aarde aan de dijk gebracht hebben? We durven eraan twifelen. In ieder geval ware dat baggeren toch maar boter aan de galg geweest. Zoals Barbertje moest hangen, moest het Scheldeke naar de vaantjes.

Euwen lang heeft de Oude Schelde het met een enkele brug moeten stellen. Die was gelegen nabij de plaats waar de Muinkschelde uit de (Boven)schelde ontsprong en heette *Audescheldebrugge* (1825), Oude Scheldbrug (1834). Ze was de enige verbinding tussen de Muinkmeersen en 't Zand. Het straatje dat erover liep en de oever van de Muinkschelde verbond met de Sint-Lievensstrate had waarachtig zijn naam niet gestolen: *Santstraetkiin* (1390). Een waarschijnlijk menselijker straatje kwam erop uit: de *Molenstrate* (1281) op het laatste *Aude Molenaersstraat* genoemd (1796); het eindigde aan de *Moencbrugge* (1326). Was de enige verbinding tussen Sint-Pietersdorp en de Muinkmeersen. Vanwaar die onverwachte naam vandaan kwam? Niet ver van de brug bevond zich een 'spey' of schutsluis waarbij men een molen geïnstalleerd had. Waartoe die gediend heeft kwamen we niet te weten. Van de uitgestrekte Meersen was, eigenaardig genoeg, die Molenstrate de enige bebouwde plaats, een kleine agglomeratie die zich euwen lang in stant wist te houden om er pas in het begin van de eeuw het bijltje bij neer te leggen. Toen in 1903 de Willem Wenemaerstraat ontworpen werd.

De Muinkmeersen schijnen reeds vroeg dienst gedaan te hebben als bleekveld. Weliswaar lag dat gebruik in de 16de eeuw veeleer aan de lagere kant. Het panoramisch Gezicht van 1534 laat ons pleinen zien gelegen vóór de Muinkbrug, de rest langs de Muinkschelde en het Oud Scheldeke. In de 17de en 18de eeuw wisten de blekers de Meersen meer naar waarde te schatten. In 1770 — om slechts één voorbeeld te noemen — waren maar liefst 18 bedrijven doende op de Meersen: '3 Bleekeryen van Wasch; 7 van Lynwaet en 8 van Gaerens'. (11) Ook het grondgebied van de Heerlijkheid van Ravenscot blijkt een gedaanteverwisseling ondergaan te hebben. Met pachter Beyaert kwam omtrent 1834 (spoorweg !!!) een einde aan die toestand.

Inderdaad begon het op dat tijdstip maar somber uit te zien èn voor het Scheldeke, èn voor de Meersen.

Het grootste slachtoffer zal het Scheldeke zijn. Een volle eeuw zal zijn onttakeling in beslag nemen, met stukken en brokken zal men het genadeloos liquideren: ofwel het een onderaardse loop geven, ofwel het vervormen tot een riool, ofwel het dempen en laten vervangen door een andere riool.

Afb. 10. Klein Scheldeke; Op de voorgrond : overblijfsel van de Windgaten. (Verzameling xx)

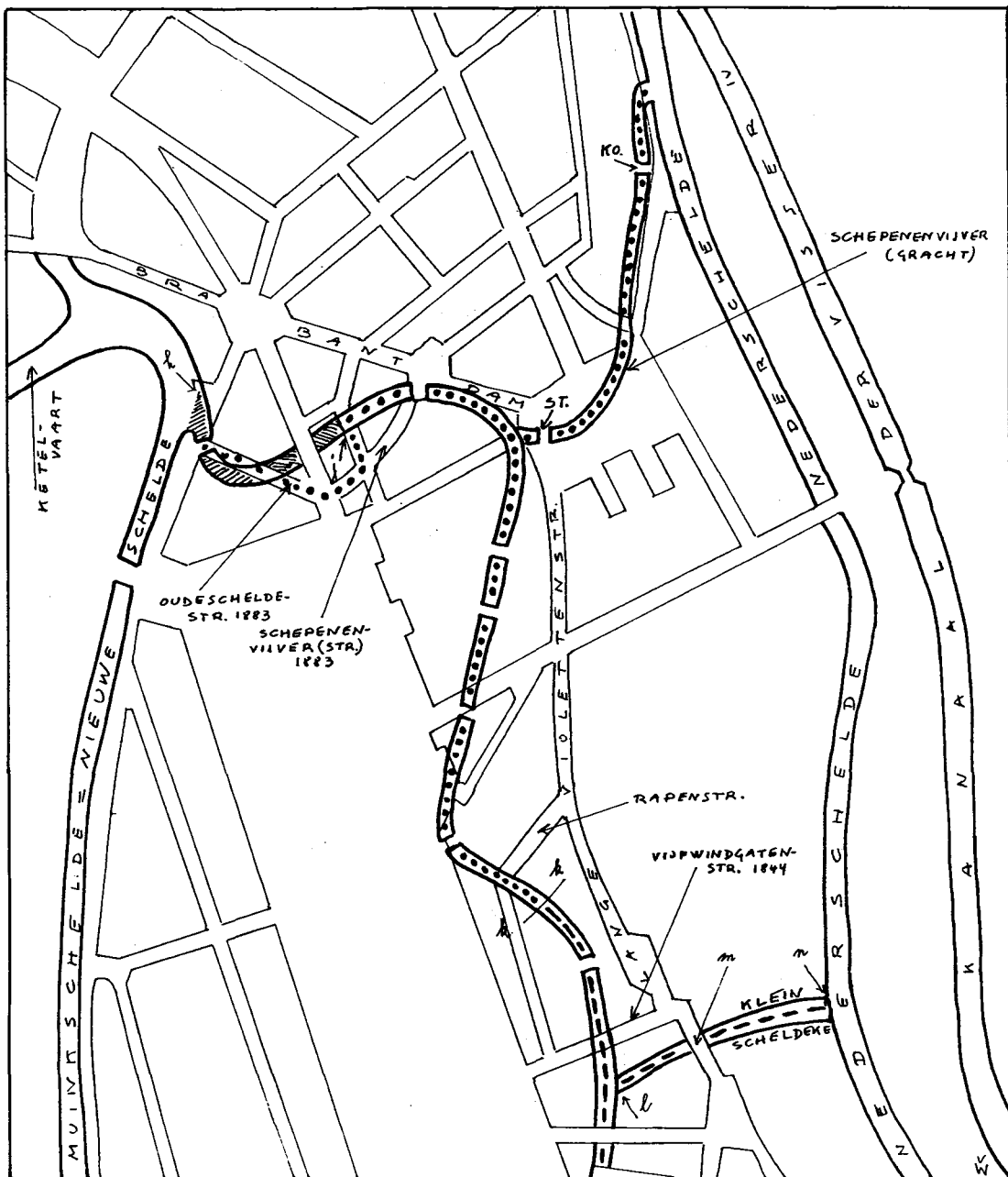
Een eerste amputatie onderging het ten voordele van de aan te leggen spoorweg (door Leopold I ingehuldigd op 28 sept. 1837). Op de volle breedte van die spoorweg (van de huidige Franklin Rooseveltlaan tot de huidige Hubert Frère-Orbanlaan) verdween ons Scheldeke onder de grond. Te dien einde sloot men het aan beide zijden af door middel van zg. stopmuren, waarin, natuurlijk, openingen gelaten werden om het verder doorstromen van het water mogelijk te maken. (Plgr. II, a-b) Ter gelegenheid van de bouw van de oprit E3 controleerde men de stand van het gevout Scheldeke : op een paar plaatsen doorboorde men het bakstenen gewelf. Wat men te zien kreeg ? Geen druppel water maar wel een dikke versteende laag zwartigheid. Men scheen genoeg gezien te hebben : met grote platte stenen stopte men de gemaakte gaten schoon dicht.

Bijna een halve eeuw verliep zonder dat 't Oud Scheldeke in het nieuws kwam te staan. De Muinkmeersen daarentegen hadden wel van zich laten horen, de jaren '30 daargelaten toen de spoorweg zich van een deel van hun grondgebied meester maakte. Een andere brok Meers herschiep men (van 1851 tot 1905) in een groots opgezette Gentse Dierentuin. In de jaren '60 deed zich de noodzaak voelen het Statiekwartier een netwerk straten rijker te maken. Ten koste van de Muinkmeersen welteverstaan. Een modern opgevat tracé — à la Keizer Karels Nieuwpoort — met parallele en perpendiculaire straten werd naar de papierkorf verwezen en vervangen door een stervormig tracé (à la Place de l'Etoile).

Doch zover zijn we nog niet. Volgens het Plan de Gand van B.J. Saurel (1863) heeft men inmiddels het Oud Scheldeke slechts op 2 plaatsen van de kaart weggeveegd : een onbetekende onderbreking verricht bij de aanleg van de 'Statiestraat', en een meerdere langsheen de spoorweg, voorbij het Rapenstraatje. In 1869 zal, met de urbanisatie van de Muinkmeersen een eerste stap gezet worden. (Die weldra zal blijken een weifelende te zijn). Gedeeltelijk op het grondgebied van de Meersen en het Zand besloot men tot de aflijning van 4 straten : de Sint-Lievenslaan (in het spoor van het Santstraetkijn en op de puinen van de Sint-Lievensvest), de Olifantstraat, de Leeuwstraat en de Gustaaf Callierlaan (+ 1863). Helaas zou de uitvoering van het ontwerp nog een tijdje op zich laten wachten. Eerst en vooral zal het Gemeentebestuur met burgemeester K. de Kerchove, de heer E. Braun de opdracht geven over de Muinkschelde een brug te slaan. De Ter Platenbrug (1880-1882).

Beide oevers van de rivier worden aanzienlijk opgehoogd; een vakje van het Oud Scheldeke opgevuld en vervangen door een even lang overwelfd kanaaltje (Plgr. II c-d). Het begin van dat kanaaltje is goed te zien vanaf de overkant van de Schelde. Vanzelfsprekend werd het bruggetje opgeofferd.

Het openen van twee der sinds lang geplande straten, de Olifantstraat en

Plattegrond III. Noordelijk gedeelte van het Oud Scheldeke

ST. = Steenpoort; KO. = Koepoort

m duidt eveneens de Vijfwindgatenbrug aan; l en n moeten aanzien worden als samen-

vloeiingen
het aantal bruggetjes volgens een plattegrond van 1837.

Afb. 11. Oude Molenaersstraet die de plaats moest ruimen voor de Willem Wenemaerstraat (naar schilderij van A. Baertsoen). (Copyright Stadsarchief)

de Leeuwstraat (1882) gaat gepaard met de liquidatie van het zuidelijk Oud Scheldeke : op 2 plaatsen wordt het opgevuld (Plgr. II e-f en g-a). Het ertussen liggend vak wordt gerioleerd (Plgr. II f-g).

Terzelfder tijd (1882 - ...) werd het noordelijk deel van het Oud Scheldeke onder handen genomen. Het vakje lopende tot de Vanderdoncktdoorgang (Plgr. h-j) werd opgevuld en een riool aangelegd onder de huidige Oude Scheldestraat. De rest (Plgr. j-k) wordt stuk voor stuk in een riool herschapen.

Wat van het Oud Scheldeke in leven ! ? ! gebleven is (Plgr. II b - Plgr. III k) is op het Plan de la Ville de Gand (1905) duidelijk aangegeven.

Voor een groot gedeelte weggestopt achter de huizen van de Sint-Lievensstraat en de K. Antheunisstraat zal het evenals het Klein Scheldeke tot de jaren '30 moeten wachten om met het Scheldeke noodlot geconfronteerd te worden. In 1936 moesten het gedeelte Oude Scheldeke (Plgr. II b - Plgr. III k) en het stukje Klein Scheldeke (Plgr. III 1 - m) eraan geloven. Het werd hoog tijd want wat beide watertjes verspreidden, vooral tijdens de zomermaanden, leek beslist op geen rozegeur. Tenslotte werd in 1939 het laatste eindje Klein Scheldeke (Plgr. III m-n) zo ongenadig als geruisloos opgeofferd.

Waarom al die oude koeien uit die droge gracht gehaald werden ? Hierom. Ik zowel als u, onze ouders zowel als onze kinderen hebben steeds rondgelopen of lopen nog rond met het vertekende, valse beeld van wat de Oude Schelde oorspronkelijk geweest is. Alleszins geen nietig, onooglijk watertje, geen greppel die uiteindelijk wel moest opgekraamd worden. Wat we beogen, gewoonweg, maar met nadruk, is eraan te herinneren, dat, duizenden jaren geleden, toen de Schelde, die machtige, imposante stroom, het Zwijnaardse landschap verliet om het Gentse te betreden en te doorvloeien, gedurende haar tocht door het Gentse niets, maar dan ook niets van haar grootsheid en luister diende prijs te geven. En dat niettegenstaande de hindernissen die haar verplichtten die wijde boog te beschrijven die twee gebieden gescheiden hield, gebieden die eens de Sint-Pietersabdij en de Raveschootse Heerlijkheid zullen heten. Verhevenheden die we aanduiden als Zwaluwenberg (Swaelweberch/1362), te situeren nabij de huidige Ter Platenbrug en 't Zand (Sant/einde 13de eeuw). Wat een indrukwekkend spektakel ! Ziet u met mij die schone Schelde vloeien, vleiend de schaduw van Koning Alberts ruitersstandbeeld en aaiend de drempel van de Sint-Annakerk ? Ziet u met mij hoe die felle stroom tweemaal per etmaal haar wateren doet zwellen om ze tweemaal weerzinnig te zien slinken ? Hoe ze met de regelmaat van de klok telkens het wintert zich meester maakt van 't land en beemd en meers tot aan de rand van de hoogten kabbelend blank zet ? Ik wenste dat een

vaardige artiestenhand van dat vizioen eens een weergalozе voorstelling maakte.

M. VAN WESEMAEL

NOTEN

1. J.J. Steyaert, Beschryving der Stad Gent, Gend, 1838
2. Het merendeel van deze voorwerpen worden bewaard in : a) de Koninkl. Musea v. Kunst en Geschiedenis te Brussel; b) Het Bijlokemuseum; c) het Museum v. Oudheidkunde en Etnografische Verzameling v. de Gentse Universiteit.
3. Zie A.C.F. Koch
4. Ook de grens tussen de Stad en de Sint-Baafsabdij werden destijds aangeduid door middel van *grenspalen*. Vier van dergelijke palen worden bewaard in het Museum v. Stenen Voorwerpen. Alle dagtekenen van 1768 en vermelden aan een kant StG (Stad Gent) en aan de andere kant StB (Sint-Baafsabdij).
5. Weet u waarom de man *de IJzeren* genoemd werd ? Op zekere dag dat hij in de Schelde aan het zwemmen was, dook uit het water een vervaarlijke duivel op die slechts één doelwit had : de graaf naar de bodem van de rivier meesleuren (om vandaar helwaarts te sprinten). Maar Boudewijn was van geen klein geruchtje vervaard en dank zij zijn gespierde, sterke, neen, ijzersterke arm gelukte het hem zijn aanvaller zo grafelijk te bewerken dat deze ijlings het hazepad koos. Geen wonder dat men nadien de graaf, meer dan verdiend, de eretitel verleende van Boudewijn de IJzeren of als u wilt Boudewijn met de ijzeren arm. (Chroniques de Flandre, Koninklijke Bibl. Brussel)
6. Zie Gijsseling
7. Zie M.v.W. Overschelde, in G.T. 1975, blz. 124
8. Diericx, 1814, I blz. 367
9. Diericx, 1815, II blz. 472
10. V. Vander Haeghen, Inventaire des Archives de la Ville de Gand, Gand, 1887, blz. 135
11. Zie M.v.W. De Blekersgieter, Oostvl. Zanten, 1969, blz. 2

BIBLIOGRAFIE

- V. FRIS, Histoire de Gand, Gand, 1913
- V. FRIS, Les Accroissements et les Transformations de la Superficie bâtie de Gand au XIXe siècle, in Bull. Maatsch. Gesch. en Oudhk., Gent, 1920
- V. FRIS, De oude Straatnamen van Gent, Gent, 1925
- J. DHONDT, Over Vroeg-Vlaamsche Geschiedenis, in Wetenschappelijke Tijdingen, 1940, blz. 225

- FR. BLOCKMANS, De Voorbereiding van een groote Tijd. Gent tot omstreeks 1336, Antwerpen, 1942
- E. DE MOREAU, Saint Amand, Collection nationale, Brux. 1942
- L. VOET, De Graven van Vlaanderen en hun domein, 864-1191, in Wetensch. Tydingen, 1942, blz. 25
- L. VAN DER ESSEN, Le Siècle des Saints, Collection Notre Passé, Brux. 1943
- F.L. GANSHOF, Vlaanderen onder de eerste Graven, 1944
- L. VOET, De territoriale Ontplooiing van het Graafschap Vlaanderen, in Vooruit, febr. 1946
- M. GYSSELING, Gent's vroegste Geschiedenis, 1954
- M. VAN GENT, Een woordje over 2 grensstenen te Gent, in Ghendtsche Tydingen, 1974, blz. 95
- GRAAF FELIX DE HEMPTINNE, Antwoord op vraag 48, in Ghendtsche Tydingen, 1974, blz. 67
- M. STEELS, De Keizerpoort, in Ghendtsche Tydingen, 1975, blz. 15
- M. VAN WESEMAEL, Overschelde, in Ghendtsche Tydingen, 1975, blz. 124
- A.C.F. KOCH, Het Graafschap Vlaanderen van de 9de eeuw tot 1070, in Algem. Gesch. der Nederlanden, I, Haarlem, 1981
- S.J. DE LAET, La Belgique d'avant les Romains, Wetteren, 1982
- Kaarten en plannen
- Gemeentebld
-

INVENTAIRE ARCHEOLOGIQUE – FICHE Nr. 38

Op 25 november 1897 stelde Paul Bergmans, in de rubriek 'Muziekinstrumenten' (Torentje van de Baudelookerk, Ottogracht – XVIIe eeuw – 1661), in de Franse taal een fiche op over

DE BEIAARD VAN BAUDELOO

De kerk van de oude abdij van de Bernardijnerpaters van Baudeloo die heden ingenomen wordt door de bibliotheek van de Stad en van de Universiteit, wordt bekroond door een torentje dat een beiaard bevat die in 1661 gegoten werd door Pieter Hemony.

Op 14 april 1797 wilden de afgevaardigden van de Franse Regering de klokken doen wegnemen om ze te breken en er kanonnen van te maken. Zij werden gered dank zij de energieke tussenkomst van Charles Van Hulthem die de Minister van Binnenlandse Zaken, Bénézech, kon overtuigen van de noodzakelijkheid ze te bewaren 'om met praal de pracht van de nationale feesten te vieren'.

Men hield zich herhaaldelijk bezig met de restauratie van het instrument. In 1860 kreeg Ed. Lovaert de toelating er een klavier van zijn uitvinding aan te brengen en men liet bij deze gelegenheid 7 nieuwe klokken gieten; maar de Stad schafte zich het klavier van Lovaert niet aan.

Heden is heel de uitrusting verdwenen en er blijven slechts 27 klokken over, opgesteld in 3 rijen. Zes klokken van Baudeloo werden gedeponeerd in de Grote Schouwburg.

De oude klokken dragen de naam Hemony, de datum 1661 en symbolische opschriften. Ziehier de opschriften van de 4 klokken van de eerste rij :

- + LAVDATE DOMINVM IN SANCTIS EIVS : LAVDATE EVM IN FIRMAMENTO VIRUTUS EIVS : P. HEMONY. ME. FEC.
- + LAVDATE DOMINVM IN VIRTVTIBUS EIVS : P. HEMONY ME. FEC. GANDAVI A° 1661.
- + LAVDATE DOMINVM SECVMDVM MVLTTIVDINEM MAGNITVDINIS EIVS : P. HEMONY (Op de zijkant : 1661)
- + LAVDATE DOMINVM IN TYMPANO & CHORO. P. HEMONY ME. FECIT. 1661

De grote klokken zijn versierd met mooie decoratieve friezen, naar de smaak van de Renaissance die, 't zij engeltjes, 't zij elegant lofwerk voorstellen.

Op deze die wij hier reproduceren (op de originele fiche) komen 5 en-

Carillon de Baudeloo (Foto Stadsarchief)

Het klokkentorentje van Baudeloo... vele jaren geleden.

geltjes voor : het eerste schijnt de klepel van de klok vast te maken; het tweede probeert hem; het derde beweegt kerkbellen; het vierde bespeelt de beiaard en het vijfde de triangel.

Hetzelfde onderwerp is gereproduceerd rondom de klok. Op enkele klokjes bevindt zich een fries op dewelke men engeltjes bemerkt die de fluit en de flageolet bespelen.

Door de teerheid van zijn helderklinkende sonoriteit en de juistheid van zijn afstemming, kan de beiaard van Baudeloo beschouwd worden als een klein meesterwerkje in zijn genre.

Cf. A. Voisin, *Recherches historiques sur la bibliothèque de Gand* (Gent, 1839), pp. 8-12.

NASCHRIFT

Deze fiche werd door Paul Bergmans meer dan 85 jaar geleden opgesteld en men kan zich afvragen wat er inmiddels geworden is van de beiaard van Baudeloo.

De voorbijganger die het torentje van Baudeloo bekijkt zal er geen klokken meer zien hangen. Evenmin zijn er klokken te zien in de 'Grand-théâtre' waarover Bergmans spreekt.

Deze 27 klokken hebben 3 verschillende bestemmingen gekregen :

- 1° De beste onder hen maken nu deel uit van onze vernieuwde beiaard.
- 2° Dezen die volledig ontstemd waren en niet meer in aanmerking kwamen om herbruikt te worden, bevinden zich nu in het Museum van het Belfort.
- 3° De resterende die in het klokkentorentje hingen, rusten nu op de begane grond in de gewezen kapel. Hun gewicht betekende een te groot gevaar voor het bouwvallig torentje.

Ze, na restauratie van het Baudelootorentje (wanneer zal dat gebeuren ?) opnieuw integreren in een beiaardje op de oorspronkelijke plaats, schijnt niet in overweging genomen te worden omdat men vindt dat het geluid rond St-Jacobs een te hoog niveau bereikt. Wij hebben nochtans de indruk dat het geluid in het Baudeloohofje, 's avonds, toch wel meevalt. (Wel te verstaan niet gedurende de Gentse Feesten).

Tot slot herinneren wij er aan dat in 1765 de 9-jarige Wolfgang Mozart, onder meer, ook de beiaard van Baudeloo bespeelde.

H.C.

ROEISPORT AAN DE EER

In Nr. 2/83 van ons tijdschrift verscheen van de hand van de voormalige sekretaris van de koninklijke roeivereniging Sport Gent, die dit jaar haar honderdjarig bestaan o.m. door een opgemerkte tentoonstelling in de Generale Bankmaatschappij viert, een uitgebreide bijdrage over de historie van de voormalige 'Sport Nautique'.

De feestelijke hulde werd bijgewoond door een talrijk publiek en ingeleid door de schepen van cultuur Robert Vandeweghe.

In zijn dankwoord wees de huidige voorzitter Roland Rombaut op de verdiensten van al wie, van klein tot groot, heeft bijgedragen tot de verwezenlijking van dit opzet en sprak zijn vertrouwen uit in de toekomst van 'Sport Gent', die thans meer dan duizend leden telt en nog altijd aan de spits blijft van de belgische en buitenlandse roeisport.

Opricht in 1883 is in 1983 'Sport Gent' de onuitroeibare honderdjarige gebleven, die door haar familieleden, kinderen en kleinkinderen blijvend wordt gekoesterd en jaarlijks de sportwereld verrast door haar prestaties en jeugdig enthousiasme.

'Sport Gent' heeft tot buiten onze grenzen de sportroem van de stad

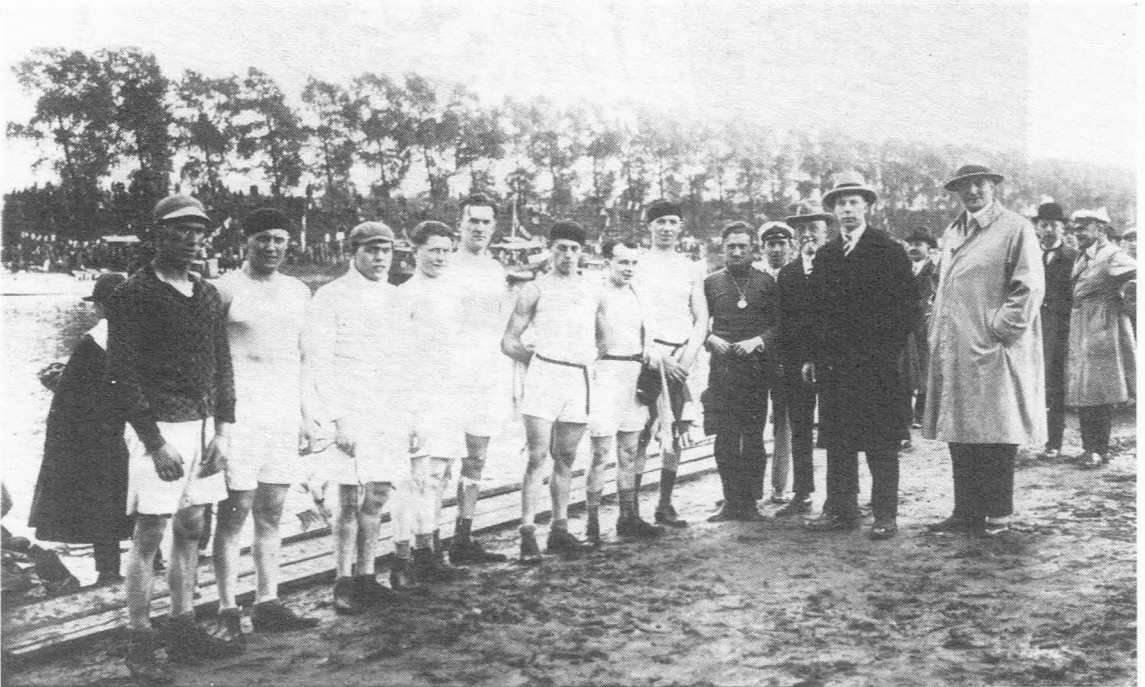

Foto 1. 1930. Prins Karel en Minister Lippens laten hun belangstelling blijken voor de 'Sport'.

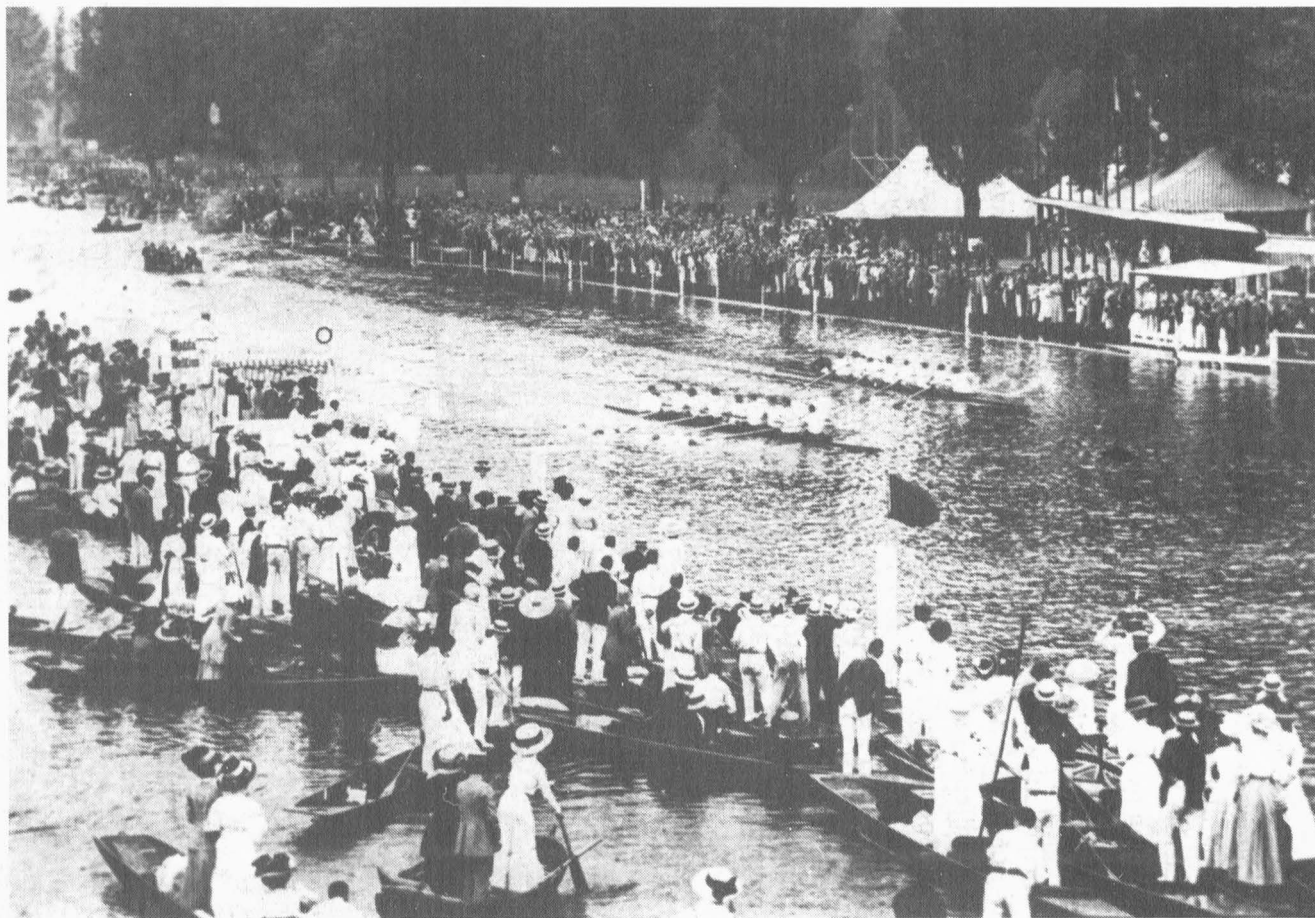

Foto 2. De historische finale te Henley, gewonnen door de Gentenaars.

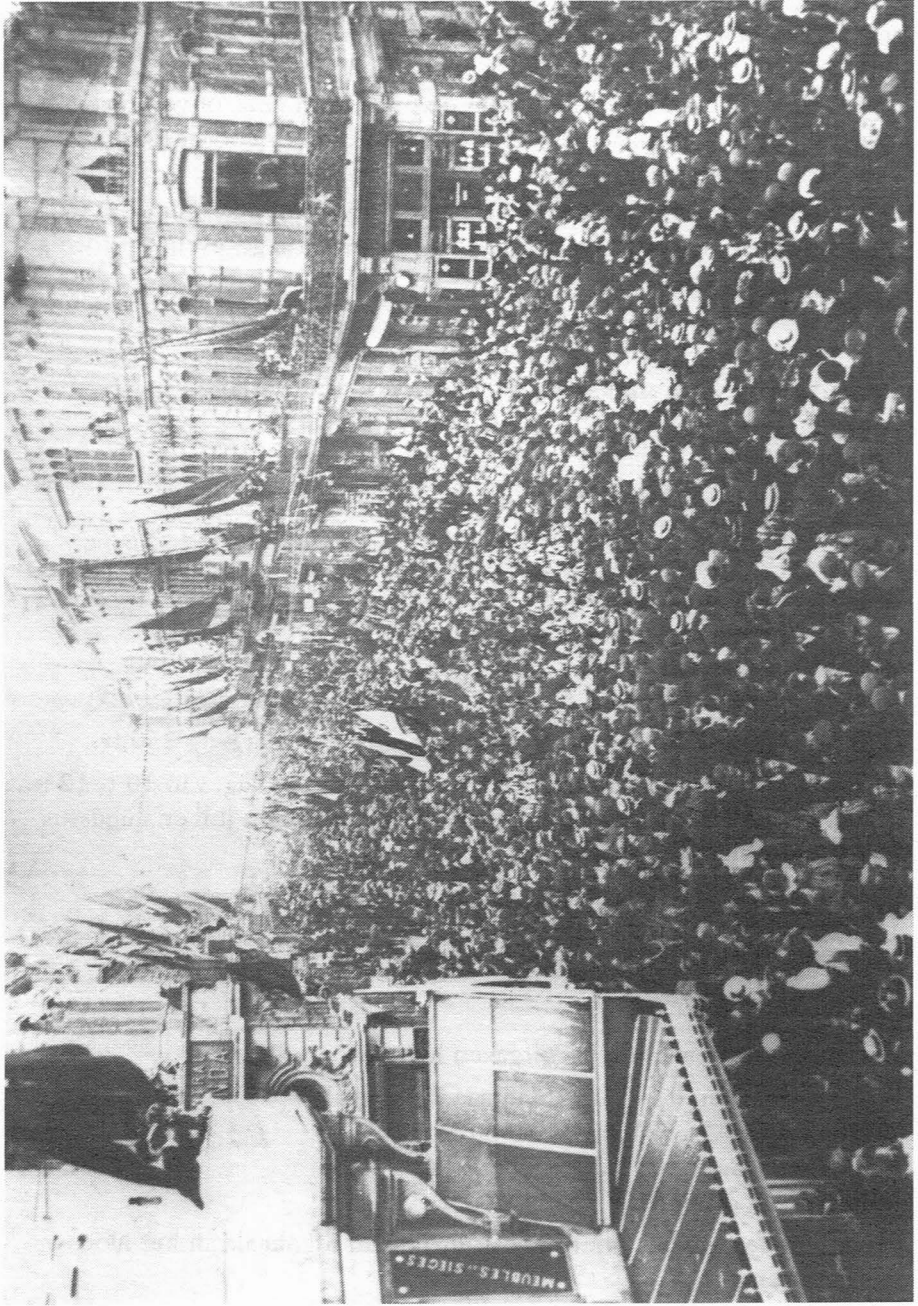

Foto 3. Wij hèn de faoze meegebracht.

Gent hooggehouden en ontelbare trofeeën in de wacht gesleept. De roeisport, een der oudste sporten ontstaan in Engeland (1818), is feitelijk een amateursport gebleven, waar vriendschap, solidariteit, inzet, niet onbekend zijn en wellicht de sleutel vormen van het roemrijk verleden van 'Sport Gent'.

Opvoeding en karaktervorming zijn de pijlers van deze onvolprezen sporttak, die alhier glansrijk wordt beoefend en tot voorbeeld dient voor de komende generaties.

Geïnteresseerden verwijzen wij naar het 'Jubileumboek' dat door de 'Sport' uitgegeven werd en dat talrijke interessante gegevens en foto's bevat.

R.V.

VORIGE JAARGANGEN VAN GHENDTSCHIE TYDINGHEN

Nog verkrijgbaar :

Jaargang 1973 nrs 11-12

1976 nrs 2-3-4-5-6

1977 nrs 2-3-4-5-6 + volledige jaargang

1979 nrs 1-2-3-4-5 + id.

1980 nrs 1-2-3-4-5 + id.

1981 nrs 1-3-4-5-6 + id.

1982 nrs 2-3-4-5-6 + id. + bijlage extra uitgave.

Prijs per afzonderlijk nr. 50 fr. Prijs per volledige jaargang 250 fr.

De tijdschriften kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10 t. 12 u., in het Documentatiecentrum, behalve in de maanden juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening zijn bij te voegen

1 of 2 nrs 13 fr

3 of 4 nrs 26 fr

vanaf 5 nrs 40 fr

Zijn nog verkrijgbaar de heruitgaven hierna :

Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

Eerste uitgave door Hondius 80 fr

Plattegrond Gent 1796 door Goethals

Identiek aan origineel 100 fr

Plattegronden worden niet opgestuurd, maar afgehaald in het Documentatiecentrum.

De bibliothecaresse,
VAN GELUWE-EGGERMONT A.

WAARIN MEN OOK OVER 'GHENDT' SPREEKT

Dat men ook buiten de poorten en muren van Gent, door de eeuwen heen, in diverse documenten, akten en charters over deze stede spreekt zal wellicht niemand verwonderen. Het voornaamste probleem waarmee alle vorsers wel eens te kampen hebben, is de vraag waar ze, buiten de gekende en voor de hand liggende bronnen, hun informatie kunnen halen. Ieder die in het een of ander archief wel eens is ondergedoken om, ik weet niet over wat allemaal, opzoekingen te doen, weet dat het onbegonnen werk is al de stukken van zo'n instelling door te nemen. Daarom zou het, volgens mijn bescheiden mening, geen overbodige luxe zijn dat er tussen de diverse vorsers een soort uitwisseling van informatie zou bestaan.

Met deze wetenschap voor ogen wil ik hier graag een stuk behandelen die niet zomaar onder de noemer 'Gent' terug te vinden is, maar waarin af en toe eens interessante paragrafen voorkomen waaraan mensen, die voor de Gentse historie belangstelling hebben, ook iets hebben. Het betreft hier een inventaris van de heerlijkheid Vinderhoute – Merendree – Belzele (1). Op de omslag van deze staat vermeld : 'Inventaris raeckende alle papieren der heerlijkhedede van Vinderhoute met datter toebehoort'. Op dezelfde omslag staat ook nog als jaar : 1723, en het nummer 1113. Over deze inventaris zeggen F. De Potter en J. Broeckaert : 'Het archief van Vinderhoute moet vroeger zeer tal- en belangrijk geweest zijn. De Inventaris raeckende alle de papieren der heerlijkhedede, in 1723 opgemaakt, schikt ze in veertien rubrieken, gezamenlijk ten getalle van meer dan 430 stuks. Er moeten er evenwel meer geweest zijn, want de Inventaris zelf draagt het nummer 1113' (2). Over het serienummer 1113 hebben wij nu evenwel geen zekerheid meer daar op de plaats waar normaal het nr. 3 zou moeten staan, er nu een mooie vlek prijkt. Dat er in voornoemde heerlijkheid een dergelijk groot aantal inventarissen zou bestaan hebben, is evenwel aannemelijk daar we nog een tweetal andere terugvonden; een met het nr. 721 en de andere het nr. 1008 dragende. De inventaris is voor de kennis van de geschiedenis van de heerlijkheid Vinderhoute van een niet te onderschatten belang, want daarover zeggen ook De Potter en Broeckaert : 'Over enige jaren, getuigt J. Huytens (3), werd er eene grote hoeveelheid oude papieren, aangaande Vinderhoute, per pond verkocht, welk betreurlijk feit nog onlangs te Vinderhoute herhaald werd', wat wij natuurlijk beämen. Die : 'enige jaren' moeten hier verstaan worden als midden 19de eeuw. Het jaartal 1723, voorkomende op de omslag van de inventaris, is enig-

zins in tegenspraak met wat er op het eerste blad te lezen staat nl. : 'Inventaris van alle de pampieren ende bewijzen raeckende de heerlickheydt van Vinderhoute, Meerendre ende Belseele met datter toebehoort ghemaeckt ten jaere 1720 bij ordere van jor. Guille Le Poyvre heere van Vinderhoute etc. a alx in huwelijcke hebbende vrouw Isabelle Trese Wauters autste dochter van jor. Philippe Wauters in sijn leven heere van het selve Vinderhoute'.

Verder citeren we alle rubrieken waarin er gesproken wordt over instellingen of personen binnen de muren van Gent.

Onder het hoofdstuk : 'De rubrique van Beste Hoofden' (4).

nr. 2. Proces tusschen jor. Philippe Woutters heerschere (= eiser) contra Bailliu en mannen van Leene van den Audenburgsche van Ghendt nopende het ghevangh van Abram van Nytte en het aenschouwen van het doodt lichaem van Cornelis d'Haeghe tot Meerendre op den wijck van Durm geïnstrueert tot quae replicque.

nr. 5. Stucx proces par complainte van 17 meye 1636 van vrouw Leonora Beernaerd jehghens die van den Audenburgsche van Ghendt nopende het houden informatie tot Vinderhoute ten regaerde van een gevecht.

nr. 7. Proces crimineel van Joos Lootens fs. (= filius = zoon van) Lucas gegeeselt tot Meerendre den 20 Xbre 1698 (20 december 1698) daer in begrepen is d'acte van overleverijnghe van selven crimineelen verleent bij d'heeren van de Casselrije van Auderburgsche door vier soldaeten den voorn. Lootens gevanghen sijnde op de heerlickheydt van Vinderhoute.

nr. 9. Stucx proces tusschen Mher Lieven van Pottelberghe heere van Vinderhoute hre. (= heeschere) jehghens jor. Joos de Gruytere Bailliu van den Audenburgsche van Ghendt ende daerbij ghevolght den procureur generael de saecke aenveert hebbende ter causen den voorse. Bailliu door de officieren vander Auderburgh hadden ghevanghen eenighe dilinquenten op Mariakercke gepretendeerde jurisdictie van Vinderhoute.

Onder het hoofdstuk : 'Bewijzen nopende de jaght...'

nr. 3. Stucx proces tusschen jor. Phle. Woutters heere van Vinderhoute en jehghens deken ende eedt vanden vleeschen amboghte binnen Ghendt ter causen van de jacht waer inden heere van Vinderhoute heeft geobtieneert voors. stucx en overlegghen ghedient hebbende inde selve saecke met voorder instructie daer in dienende...(5)

nr. 5. Stucx proces tusschen Conincq deken ende proviseurs van de Gulde van Sinte Anthone binnen Ghendt hre. bij requeste van complainte jehghens jor. Phle. Woutters heere van Vinderhoute verwe. (= verweerder) waerbij dhers. concluderen tot commissie van complainte ter causen Gil-

lis Uyttenhove hunne medegulde broeder gaende jaegen op de heerlick-
heyt van Vinderhoute op den 31 8bre 1697 (= 31 oktober 1697) was
gearresteert van de officier van de selve heerlickheyt daer sij pretendeer-
den in proffessie te sijn van schieten van ongeprivilegerde vogels.

nr. 8. Stucx proces tusschen jor. Phle. Woutters heere van Vinderhoute
hre. bij requeste van den leesten aust. 1655 (31 augustus 1655) jehghens
den Bisschop van Ghendt verwe. ter causen sijnen wegeneght van Ever-
ghem met volle trompe hadden commen jaghen op de heerlickt. van Vin-
derhoute binnen Belseele in Everghem.

nr. 14. Advijsen nopende de jaght jehghens de Gulde van St. Antone tot
Ghent met de copie van het privilegie van de selve Gulde.

Onder het hoofdstuk : 'Bewijzen raeckende de revieren, vaert, de Lieve
ende Callene gelegen binnen de heerlickheyt van Vinderhoute, vissche-
rije, martschepen ende het veir,...

nr. 11. Stucx proces tusschen schepenen van der Keure van Ghendt hrs.
bij requeste ten jaere 1615 jehghens jor. Frans Woutters heere van Vin-
derhoute verwre. waerbij de heeschers tenderden ter exclusie van den
verwre. aen hun te competeeren de vrije visscherije, ende alle actien van
jurisdictie in de Calene lopende door de heerlickheyt van Vinderhoute.

nr. 16. Stucx proces tusschen schepenen van der Keure van Ghendt hrs.
bij rege. (requeste) van 12 juny 1612 jegens jor. Frans Woutters heere
van Vinderhoute verw. ter causen de voornoemde schepenen pretendeer-
den het recht van de visscherije in de Lieve binnen de jurisdictie van Vin-
derhoute.

Onder het hoofdstuk : 'Bewijzen van de martgelden...'

nr. 14. Copie sententie van den Raede van Vlaenderen en gevolght op
den processe jehghens den heere prelaet van Sinte Pieters nefens Ghendt
hre. en jor. Charles Lepoyvre heere van Bouaute (Bouchoute ?) verwre.
ter causen den heere pretendeerde den thinden pennynck over de belas-
tjnghe van de leenen den verwre. copeteerende sorteerende onder den
leenhove (...) hre. waerbij den verwre. wort gecondemneert inden voor-
noemden thienden pennijnck in daten 31 july 1663.

Onder het hoofdstuk : 'Bewijzen raeckende de Beste Hoofden...'

nr. 8. Copie autentique van privilegiën verleent bij den Keyser Carol den
Vijfden van daten 10 april 1515 in faveur van de poorters van Ghendt
waerbij aende selve wordt gegeven dat alle de poorters binnen selve stee-
de woonende buyten de selve steede vijf mijlen in het ronde op eenighe
heerlickheede occasionelelick stervende, d'hoirs van den overleden niet
gehouden en sijn te betaelen aen den heere van aldaer.

Voorts dat de drie vrije ambachten van weverije, volderije, ende maelderije poorters van Ghendt alhoewel woonende buyten der selve steede ende daer buyten stervende niet schuldigh en sijn aen het Beste Hoofd voorst. nochte oock bij de heeren der selve heerlickhede geen kennisse ghenomen en magh worden van hunne dilicten namaer aleene staen te rechte voor het collegie van der Keure van Ghendt voors. daer aen annex twee origineele sententiën daer aen conforme.

Onder het hoofdstuk : 'Bewijzen raeckende de Generaale Heerlickheyt...' nr. 7. Proces tusschen Bailliu ende mannen van de Castele van den Audenburgsche van Ghendt hre. jehens jor. Ple Frans Wouters heere van Vinderhoute verwre. nopende het arresteen ende in detentie houden van 's hrs. corporael ende supposten patroillierende op de heerlickhede van Vinderhoute.

nr. 12. Proces tusschen mhr. Jan Wouters hre. bij req. van 3 juny 1628 jehens Bailliu ende Leenmannen van het Audenburgsche van Ghendt verws. ter causen van gedaen beschrijvinghe op den uytzent door hun gedaen op de jurisdictie van Vinderhoute ende wort daerbij ghesustineert dat de selve heerlickheyt independent is van het voorseyde Audenburgsche.

nr. 23. Copie van den heesche waerbij die van de abdij van Ste. Pieters tot Ghendt pretenderen vrij te sijn aen de brugghe van Vinderhoute en Meerendre van den tol.

nr. 24. Informae raeckende de separae tusschen die van Ghendt ende Vinderhoute buyten de myle van de stadt van Ghendt mits die van Ghendt sustineerden dat die binnen de mylen woonende geen neirijnghe en vermoghen te exerceeren.

nr. 27. Copie authorisae van Bisschop van Ghendt tot het lichten van hondert ponden grooten op het pastoreel huys van Vinderhoute.

nr. 29. Consent vercreghen van Raede van Vlaenderen bij jor. Frans Wouters om te moghen houden de vierschare van Vinderhoute tot Ghendt ter causen van de troubelen van oorloghe.

Tot zover de voornoemde inventaris. Dat hiermee de kous niet af is en dat er nog in andere documenten van deze heerlijkheid over 'Ghendt' wordt gesproken, staat als een paal boven water. We hopen daarover een andere keer op terug te komen. Inlichtingen omtrent de heerlijkheid van Vinderhoute worden met dank in ontvangst genomen.

DAVID MAES

NOTEN

1. Deze inventaris bevindt zich in het Rijksarchief Gent, verzameling Vinderhoute – Merendree – Belzele. Met Belzele wordt hier bedoeld de wijk van Evergem welke gedurende eeuwen deel uitmaakte van de heerlijkheid Vinderhoute.
2. F. De Potter en J. Broeckaert – Geschiedenis van de Gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, 1ste reeks arr. Gent (1864-1870) – monografie over Vinderhoute – blz. 8.
3. Notice historique sur le Village de Vinderhoute, van Jules Huytens (1859)
4. Beste Hoofd = het beste-stuk vee uit de stal of kudde dat werd opgeëist door de de heer na overlijden van een onderhorige.
5. Zie Gh. T. 1979 nr. 1 – blz. 25 'De Gentse Vleeshouwers aan het woord' van M. Van Wesemael.

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Vervolg)

Wij herinneren er even aan dat de geestige tekeningetjes die deze rubriek illustreren van de hand zijn van Fr. ZENNER (ook nog gekend als 'faf').

GRAAN EN AARDAPPELS

De twee hoofdelementen van de voeding van de werkersbevolking : brood en aardappels zouden weldra in te kleine voorraden voorhanden zijn. De smokkel in de twee oorlogen zou dan hoogtij vieren met, voor het graan, de bijkomende moeilijkheid van het malen, het uren verblijven op zolders waar in het geheim geplet werd, waar men buitenkwam, wit als mulders met zakjes waarvan men zo angstvallig de inhoud wilde verbergen. Maar 't is vooral de vindingrijkheid van onze huismoeders die met gelegenhedsmateriaal nieuwe gerechten zouden samenstellen en vervaardigen.

MASTELLEN VAN AARDAPPELEN

250 grammen doorgestoken aardappelen met evenveel bloem vermengd samen met 1 lepel gesmolten boter, een lepel kristalsuiker of gestampt broodsuiker (en zo mogelijk een halve koffielepel kaneel), alles gemengd en gekneed met een ei van 15 à 20 gram gist (in een weinig vloeistof gebroken), zal een deeg teweeg brengen die men dan in kleine bolletjes zal verdelen. Deze worden op een (zo mogelijk met boter) ingevette plaat geschikt, plots geduwden, met een putje in het midden versierd en

± 20 minuten laten rijzen. Dan in een matig gewarmde oven gedurende ongeveer een half uur laten bakken. Er werd geglaceerd met gesuikerde melk (als men die had).

MINUTENBROOD

Samenverwerken : 250 gram bloem, met 25 gram gist opgelost in een tas lauwe melk (ook te vervangen door opgeloste melkpoeder), een snuifken zout, een ei, een eetlepel suiker of een eetlepel suiker + saccharinepastilles. In een broodvorm van 1/2 kilogram gieten, en met een vork inprikjes maken. Een eetlepel boter smelten, vermengen met een beetje (vanille)suiker en over het geheel gieten. Een half uurken laten rijzen en een kwartierken laten bakken — 't brood was klaar.

PEPERKOEK

Men nam 250 grammen meel, een achtste liter melk, een soeplepel kunst-honig, een halve koffielepel kaneel, een half pakje 'la meilleure' voor peperkoek, 100 grammen suiker; en een half pakje bakpoeder. Alles werd goed doorengemengd en langzaam gebakken.

DIVERSEN

Wij zouden nog kunnen wijzen op Beirlegemse mokken, op Bretzels (in vorm van acht) en andere gelegenheidslekkernijen waar men specialen gelegenheden in den handel ontbrekende zaken moest vervangen, maar laat ons liever naar de meest ontbrekende hoofdelementen der voeding terugkeren.

HET VLEES

Een dagelijks vleesgebruik was zo goed als onmogelijk geworden. De oude Gentenaars zullen zich de toevoer van Amerikaans spek (een schilleke Amerika) herinneren dat de zeer eigenaardige smaak had van het zage-meel waarin het was verpakt.

Dat het niet altijd de gewone dieren waren die werden geslacht weten wij door de anecdoten waarbij men vertelde dat rond Nieuwjaar (en ook op andere tijdstippen) de mooiste poezen uit de gebuurte spoorloos verdwenen.

Dat Gent in de Middeleeuwen een 'officiële' hondenslager heeft gekend scheen men zich te hebben herinnerd want daarvan getuigt de aanvang van het oorlogsliedje :

'Een schilleke boeboe !...'

EIGENAARDIGE GERECHTEN

Zingen wij ten andere dit oorlogsliedje verder :

...
'Een schepke rattatoe
Mensen schept couraoge
Gij zult er van opblaozen
Tuttenstoverij
En rijst mee mossels bij
Mensen schept couraoge
De(n) oorlog gao veurbij !

Laat ons even recapitulieren :

RATTATOE

In vroegere tijden kregen de soldaten een eetmaal, meestal een soort stampot, soms met vlees doormengd, dat zij rattatoeltje noemden. Geen wonder dat het middagmaal dat in de openbare gaarkeuken werd verschaft en waar een mengsel van *voedzame* zaken zoals bonen, erwten, de hoofdelementen van vormden, als 'rattatoe' werd bestempeld.

TUTTEN

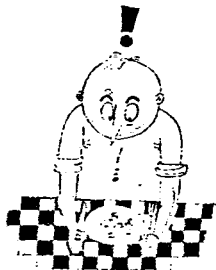
Grote rapen (eerder dierenkost) door de Duitsers ingevoerd, moesten in veel gevallen in de volksvoeding de zo onontbeerlijk geachte aardappelen vervangen. Zij werden weinig gegeerd.

RIJST MET MOSSELS

Een gerecht dat in de oorlog van 1914 een paar maal werd geprobeerd. Weinig verzorgd, zelfs niet vrij van schelpen, werd het niet gaarne geëten.

WANNEKENS

In dezelfde voedingssoort werd in de tweede wereldoorlog een poging gedaan om een massa kleine schelpdierkens, wannekens genoemd, te laten invoeren. Meer schelpen dan vis vonden de Gentenaars.

RIJSTBALLEN

De rijst werd in velle gevallen aangewend om het ontbrekende meel te vervangen. Gekookt, tot ballen gekneed, in gesmolten vet gebakken (soms met stukjes 'Amerika' doorwerkt), werden ze als croquetten in frietvet, (of wat er voor gebruikt werd) gebakken en met zout of suiker bestrooid.

ROGGEBROOD

Kwam weer in zwang in de stad.

VETSTOFFEN

Wat werd niet al aangewend om te pogen de ontbrekende vetstoffen te vervangen. Wat soort oliën werden er niet verkocht onder valse etiketten en wie het eenmaal heeft gebruikt heeft zeker dagen lang in huis de walgelijke geur van gesmolten paardenvet (als frietvet aangewend) in huis weten blijven hangen. Het was een litanie van aanhalingen uit de sombere tijden die tussen mij en tante Mele werden gewisseld. Genoeg om vredesmanifestaties en... etenstijd bij te vergeten.

Het onverwachts bezoek (was het wel zo onverwachts) van Oude Keukenpiet bracht plots een wending in de conversatie. Maar hier kwam de klacht van de vakmens op de proppen die het dadelijk had op het meerder aanwenden van blikjes conserven en het ontbrekende gerief voor de bijpassende gerief voor de bijpassende mayonnaise.

OORLOGSMAYONNAISE

't Was de gelegenheid voor Tante Mele om uit te pakken met haar recept van oorlogsmayonnaise : vier lepels water, twee lepels azijn, twee lepels melk, twee lepels bloem, een dooier van een ei (soms vervangen door een lepel olie – als er te krijgen was) wat peper en zout, alles samen goed mengen en roeren, op 't vuur zetten, doen koken, en op dat ogenblik het wit van ei tot sneeuw slagen en bijvoegen. Steeds maar blijven roeren en laten afkoelen.

Een prachtrecept, 'Meleke', verklaarde Oude Keukenpiet. Ik heb een ander met als basis een gekookte en geknoezelde aardappel. Och, er zou over die oorlogrecepten nog heel wat te vinden zijn. Waarom zou Mr. de Palmares daar niet eens een oproep voor doen en van al wat men hem stuurt een brochuurken maken ? Magnifiek idee, Oude Keukenpiet, zei ik, maar nu vliegt gij buiten 't is etenstijd, en gij ook, Tante Mele.

Had het 'Meleke' van Oude Keukenpiet een wonder bewerkt ? Want toen Oude Keukenpiet zei : 'Omdat gij mij niet meer wilt, Meleke, kunnen wij toch een eindeken samen naar huis gaan zeker' ?

Toen antwoorde zij : 'Och Heere, waarom niet, Hyacinthe' !
't Klonk als een zucht. Ik deed ze beiden uitgeleide en keek ze na. Zou 8 mei dan toch een vredesdag zijn geworden ?

'T ES ZUU LOATE

Ja, de kogel is door de kerk, de vrededag heeft goede gevolgen gehad : Tante Mele en Oude Keukenpiet zijn definitief verloofd, en het verloofsfeest gaat in september door.

't Is misschien niet heel correct en ik heb nu precies niet aan de deur geluisterd of door 't sleutelgat gekeken maar ik heb toch luistervink gespeeld en ben er in gelukt ongezien gans de bespreking te kunnen volgen waarbij het voor- en nadeel werd nagegaan tussen het houden van het feest in een restaurant of thuis, en dat magisch woord thuis met zijn voordelen van zelfdoen en zelfleveren en eigen kader kreeg natuurlijk de voorkeur. Men zou de tussendeur van de 'salon en suite' bij Moetje wegbreken en zo zouden de vijftien genodigden gemakkelijk kunnen samenzitten, en met zijn 'dubbelservies' van als hij destijds uit koken ging zou Keukenpiet voor 't passend gerief kunnen zorgen. En ziehier hoe 't verder ging met de discussie van het menu 'noar den êwen trant' zoals het werd geregeld door Moetje, Tante Mele, Oude Keukenpiet, en broere Aloïs als 't vijfde wiel aan de wagen'.

OESTERS

De eenvoudige mensen van vroeger aten wel geen oesters, maar dat kon er nu wel eens bij; omdat volgens Moetje, dat nu eenmaal chick was, vervolgens geen werk aan was, en ook omdat Keukenpiet zijn schone oesterborden kon gebruiken gekocht in de overname van Restaurant Rubens (van Waes), zeer mooi en waarop plaats was voor vijf oesters (in plaats van een halve dozijn) — en men zou ook vijf zeros nemen in plaats van zes zeros —. Met stukjes citroen en wat peterselie was het 'den duivel en zijn moere', chick en niet te duur.

VERMICELLISOEP MET BALLEKENS

Natuurlijk eerst een goede bouillon getrokken van een kilo of twee benen en een goede mergpijp (niet vergeten voor en achter goed in te wrijven met zout om de merg niet uit te koken), en op te zetten met wat koud water en wat zout. Dit zo een uur of twee laten koken zonder volledig afsluiten van de kastrol. Daarin dan een flink mals en niet te vet stuk 'bouillie' van 'kortelynck' indompelen en goed laten meekoken (op die manier blijven de nuttige sappen in het vlees); het schuim komt zich op scheel en wanden zetten en wordt verwijderd, zo twee tot drie-

maal; dan wordt een tuitje van groenten bij ingedompeld : een ajuin met een 'grofkensnagel' of kruidnagel ingeduwen, een knol van een sel-der, een porei, een paar wortels, een laurierblad. En nu nog maar een paar uur koken.

Midderwijl laat men een pakje vermicelli (draadjes of sterrekens), eigen-lijk een soeplepel per liter, uitzwellen in een beetje van het kokend soep-nat, totdat het goed vettig mals is. Zulks wordt nu tussen de borden ver-deeld, aangelongen met bouillon en overmaat van lekkers, kleine balle-tjes van kalfsgehakt, ook afzonderlijk eens 'opgekomen', worden nu ook nog over de borden verdeeld. Daarbij worden nog, misschien, ouderwet-se Hollandse ronde beschuiten uitgedeeld.

Deze soep met ballekens scheen bij broeder Aloïs een buitgewoon en-thousiasme te verwekken. Hij zou daartussenin de mergpijp ledigen op een geroost beschuitje en goed bestrooien met peper en zout, en bij het ronddelen van de 'ballekens' zou hij zingen van :

wij eten soep met ballekens
mee ballekens
mee ballekens
wij eten soep mee ballekens
mee ballekens van vlees !

Een dubbele douche vanwege Tante Meele : 1e de mergpijp kwam Moe-tje toe, en zingen aan tafel kon hij zo laten, 't was niks gedistineerd ! Maar nu dreigde een serieuze kink in de kabel. Wat zou er volgen op de soep ? Oude Keukenpiet wou een groot 'vol-au-vent' van vis.

('t vervolgt)

BIBLIOGRAFIE

De snelinventaris van het Gents bouwkundig erfgoed werd afgesloten met het verschijnen van de laatste 2 delen, genummerd 4 nc en 4 nd. Wij herinneren er aan dat dit bijzonder omvangrijk werk uitgevoerd werd in opdracht van het Ministerie van Nederlandse Cultuur.

Aan de basis van deze snelinventarissen (die ook de andere Vlaamse steden omvatten) ligt het 'Monumentenjaar 75'.

De Gentse inventaris bestaat uit 4 verschillende delen (in 5 banden).

In 1976 verscheen in deze serie, getiteld 'Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen', het Deel 4 na dat gewijd was aan de Kuip, de oude stadskern dus, begrepen tussen Leie, Schelde en Ketelvaart.

In 1979 verscheen Deel 4 nb (in 2 banden) waarin het gebied behandeld werd tussen de Kuip en de 16e eeuwse stadsomwallingen die grosso-modo overeenstemmen met de huidige verkeersring.

In het nu onlangs verschenen Deel 4 nc gaat het over het Gents grondgebied van vóór de eerste fusie dat niet behandeld werd in de 2 vorige delen en het Deel 4 nd is volledig en uitsluitend gewijd aan de 14 fusiegemeenten.

De beide laatste delen bevatten samen 1.000 bladzijden, meer dan 500 zwart-wit-foto's, 24 mooie kleurenplaten, etsen, plattegronden, en tot slot een fotoregister met meer dan 2.200 contactdrukken.

De zeer verzorgde druk mag op het actief gezet worden van de drukkerij Snoeck-Ducaju. Prijs van de 4 nc : 990 fr. Van de 4 nd : 1.090 fr.

Zijn wij een rijke stad, ja ? Als een ploeg van 3 gespecialiseerde dames (Chris Bogaert, Kathleen Lanclus en Mieke Verbeek) 7 jaar hard gewerkt hebben om een 'snel'-inventaris op te stellen, welke tijd zou het dan niet vergen om een normale inventaris op te stellen ?

Weinig Gentenaars, geïnteresseerd in hun stad, zullen dit standaardwerk willen missen in hun bibliotheek. Het is inderdaad een 'must'.

Denk eens na : deze 4 snelinventarissen bevatten samen 2.939 bladzijden, 1.477 foto's, 70 prachtige kleurenplaten, een archief van meer dan 6.700 contactdrukken ! Bovendien tal van tekeningen, etsen, plans, plattegronden, etc.

Te betreuren is wel dat door die spijtige, nutteloze straatnaam- en huisnummerwijzigingen geen eenheid meer bestaat in het geheel. De publicatie van de 2 laatste delen heeft meer dan een jaar vertraging opgelopen omdat men ze heeft willen aanpassen aan de gewijzigde namen en nummers.

Het gevaar van een zo grote stedelijke rijkdom — dat hebben wij helaas al vele malen ondervonden — is dat men er zich helemaal niet meer van

bewust is, dat men er min of meer ongevoelig voor wordt en aldus toelaat dat waardevolle, onvervangbare zaken verdwijnen of verminkt worden.

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

De Heer J. Thiron-Selis schrijft ons het volgende :

‘Daar ik probeer van een zo volledig mogelijke inventaris te maken van de schandpalen in onze provincie, had ik graag van u volgende inlichtingen bekomen indien mogelijk :

1° De paal op het Veerleplein. Is dit al of niet een oorspronkelijke schandpaal ? Ik vind nochtans nergens ringen of zo die er op duiden dat deze paal als schandpaal gebruikt is. Of is het juist een herdenkingspaal zoals op de voet staat ?

2° De vroegere schandbank van Gent die in de muur van de Vleeshal, boven het ‘galgenhuisje’ bevestigd is, heeft u daaromtrent enige inlichtingen ?

Vraag van de Heer R. Brullez :

Wie kan een persoons- en levensbeschrijving geven van de volgende Gentse Typen : Blind Lowietje, Vieze Karweie en Zot Sofietje ?

De Heer Ch. Stocké stelt de volgende vraag :

Het L-vormig straatje dat de Burgstraat verbindt met de Bonifantenstraat heet de BOTERMANSTRAAT.

Ik heb geprobeerd te achterhalven wie die ‘Boterman’ wel zou kunnen geweest zijn, maar nergens heb ik daar iets over gevonden. Weet iemand daar meer over ?

GENTSE STADSTRAMS EN -BUSSEN IN DE PERS

Het is met genoegen dat wij vastgesteld hebben dat het boek van Lode Hoste over de Gentse trams zeer goed onthaald werd, iets waar wij trouwens geen ogenblik aan getwijfeld hebben.

Wij laten hier enkele uittreksels volgen uit recensies.

Vooruit

Het boek van Hoste is vlot geschreven. Heemkundigen en andere belangstellenden hopen dat er nog een vervolg op komt.

De Gentenaar

Een vlotte kroniek samengepend door Lode Hoste...

Even lezenswaardig is het tweede deel waarin hij een reeks anekdoten vertelt, aangevuld met enkele tramliedjes en -gedichten.

Het Volk

Het boek van Hoste, een bijzondere uitgave van de 'Heemkundige en Historische Kring Gent' bevat meer dan de loutere geschiedenis tot in 1981 en vormt op zich een schat van documentatie.

Het Laatste Nieuws

Een interessant en boeiend boek. Aan zo'n geschiedenis bestond een behoefte, want Gent miste tot op heden iets dergelijks.

Streekkrant E.3

De zeer bedrijvige en grootste kulturele vereniging van Gent, de 'Heemkundige en Historische Kring Gent' mag een pluim op haar hoed bijsteken naar aanleiding van de publicatie 'Gentse Stadstrams en -Brussen'. Het is geschreven in een losse, vulgariserende stijl, waardoor het voor iedereen toegankelijk is. Het vult een leemte. Het boek staat boordevol gegevens en wetenswaardigheden, een fantastische schat anekdoten en historische feiten, versterkt door fotomateriaal, waarin elke Gentenaar zijn gading zal vinden. Het is meer dan een lokale kroniek, want het boek is uitgegroeid tot een kleurrijke getuigenis van een tijds- en stadsbeeld van de Arteveldestad over meer dan een eeuw.

Informatieblad S.O.S. Gent

Een boek dat de meeste Gentenaars ongetwijfeld zal interesseren.

Geschreven in een vlotte stijl door Lode Hoste, een doorgewinterde folklorist en heemkundige, Oud-Conservator van ons Museum voor Volkskunde. Wat het boek zeer boeiend maakt zijn de 73 foto's die het bevat en die veel Gentenaars met nostalgie zullen bekijken.

Dat is heel mooi en wij danken de recensenten hartelijk voor hun lovende woorden, maar de beste graadmeter voor het succes van een boek is zijn verkoopcijfer. En dat ligt op een prettig hoog niveau.

In die mate dat wij de achterblijvers onder onze leden zouden willen waarschuwen niet langer te wachten om het boek te bestellen, want ze zouden wel eens op hun neus kunnen kijken.

De oplage werd vastgesteld op 1.000 exemplaren en een herdruk wordt niet overwogen.

Op nauwelijks enkele weken waren de twee derden van de oplage al verkocht en, alhoewel wij de publicatie slechts in een eerder beperkte kring hadden bekendgemaakt, zijn er reeds talrijke bestellingen van het buitenland binnengekomen.

Wie van plan was zich het boek aan te schaffen kan het dus best ONMIDDELIJK doen.

Wij herhalen de prijs : 280 fr. (port inbegrepen) voor onze leden.

380 fr. (port inbegrepen) voor niet-leden. Dit bedrag is over te schrijven of te storten op de Postcheckrekening van de Kring : Nr. 000-1050473-60, met de vermelding 'Boek Hoste'.

Degenen die 30 fr. portkosten willen uitsparen, kunnen het boek afhalen in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Huis Nr. 46, Groot Begijnhof – St-Amandsberg. Leden worden verzocht hun lidkaart mede te brengen.

Iedere zondag van 10 tot 12 uur. Opgelet ! Gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus.

LEZERS SCHRIJVEN

Het is steeds een verheugende ervaring èn voor de schrijver èn voor het tijdschrift waarin geschreven wordt als lezers op geschriften reageren. Het komt inderdaad veel te weinig voor dat het lezend publiek uit zijn hoek treedt om bliken van belangstelling te tonen, wetenschap aan te brengen, kritisch tussenbeide te komen, zelfs andersluidende standpunten uit de doeken te doen. Steeds waar blijft het dat 'du choc des idées jaillit la lumière'.

We haasten ons dan ook melding te maken van een schrijven dat de heer

D. Maes zo vriendelijk was ons te laten geworden. Hij reageert namelijk op de voetnoot 3 van het artikel De Gentsche Vleeschhouwers aan het woord (G.T. 1979, blz. 25-42). De noot in kwestie luidt : 'De Vleeshouwers waren de enigen die het recht hadden 'met loopende honden en met jachthoorn' het rode beest, het hert, te jagen. Overal in Vlaanderen behalve te Olsene en te Vinderhoute. Op 1 okt. 1667 werden er zelfs door de hoogbaljuw uitgenodigd te gaan jagen tussen Brussel en Leuven, met name in de streek rond Mechelen. Aan dat jachtrecht doen ons een groot houten beeld van een hert en een jachthoorn denken die we in het Bijlokemuseum kunnen gaan bekijken'.

In zijn brief verwijst steller naar een inventaris uit Vinderhoute. Hij schrijft : 'De inventaris is gedateerd 1723 en draagt het nr. 1113 en is ook vermeld in het werk van F. De Potter en Broeckaert. Hij draagt het volgende opschrift : 'Inventaris raeckende alle papieren der heerlijckhede van Vinderhoute met datter toebehoort'. Onder de titel : 'Bewijsen nopende de jaght gecotteert met de letter F ende elcx nombre' vinden we onder het nummer 3 : 'Stucx proces tusschen jor. Phle Wouters heere van Vinderhoute en jehghens deken ende eedt vanden Vleesschen Ambachte binnen Ghendt ter causen van de jacht waer in den heere van Vinderhoute heeft geobtineert voors. stucx en overlegghen ghedient hebbende in de selve saecke met voorder instructie daer in dienende...' Gezien de meeste originele papieren van de heerlijkheid Vinderhoute in aanvang van de 19de eeuw per kilo verkocht werden (zie De Potter en Broeckaert) is het nu onmogelijk het desbetreffende stuk na te trekken. De voormelde inventaris berust in het Rijksarchief van Gent'.

M.V.W.

WAT DULLE GRIET ZEGT !...

- 't Vriest dat 't kraakt, zegt het spreekwoord.
- Minder gekend, maar toch even schilderachtig zijn deze oude Gentsche gezegdens :
- 't Vriest de kraaien uit de buumen.
- 't Bakt...
- De ruuk vriest aan de schewe.
- Ge pist bergskens in plaats van putjes.
- 't Es vensterkenskirmesse (Als de ruiten met ijsbloemen getooid zijn)
- 't Vriest de duuvels duud in d'helle.
- Nooit zuu erg en vriest
- Dat 't kraantje nie en piest

(Wil zeggen, dat het nog zoo mag vriezen, dat de bierkraan blijft loopen).

- 't Vriest 't vaantje aan den stok. (Als er vroeger in de volkswijken koeckenbakken werden gehouden, stak men een wit vaantje uit. Bij erg vriesweer gebeurde het dat het vaantje stijf als ijzer vroom).
- 't Vriest uw hert
Stijf als een berd.
- 't Vriest ne kater uit zijn vel.
- 't Vriest de papen uit d'helle.
Men zeide ook nog : "t Vriest d'advokaten uit d'helle".
- Vriezen... om den duuvel te doen niezen.
- 't Vriest pinnekens (ijskegelkens).
- De Schelde zei aan de Leie :
't Es uit mee drijven en vrijen
De Leie zei : 'k Ben 't luupen moe
We doen alle tweeje ons muile toe
En Leie en Schelde lagen toe.
- 'k Hé kēwe
Zei Cies zijn vrēwe
't Goe zekers vrieze
Zei Lewieze
Wa sirt mij de vust,
Zei Cies, ken vreeze alleen maar den dust.
- Ik zegge dat 't vriest
Zei Verbiest
Mijn mage is ien ijs
Die zei Ghijs
'k Hé de vust aan mijn graten
Zei Verstraete
En ik aan mijn kajelle
Zei Van Melle
'k Vrieze vast aan mijn zule
Zei Van Hulle
Mijn haar vriest van mijn bolle
Zei Cies Colle
Die geen haar en hee, moe hem nie kamme
Zei Van Damme.